

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**ALÎ NAZÎF'İN ZÎNETÜ'L-KELÂM'I VE TÜRK BELÂGATİNDEKİ
YERİ**

Kadim Polat

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2016

ALÎ NAZÎF'İN ZÎNETÜ'L-KELÂM'I VE TÜRKBELÂGATİNDEKİ YERİ

Kadim Polat

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

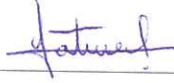
Ankara, 2016

KABUL VE ONAY

Kadim Polat tarafından hazırlanan "Alî Nazîf'in Zînetü'l-Kelâm'ı ve Türk Belâgatindeki Yeri (İnceleme-Metin)" başlıklı bu çalışma, 28/12/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Osman Horata (Başkan)

Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz (Danışman)

Yard. Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Sibel Bozbeyoğlu

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.11.2016

Kadim Polat

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

23/01/2017

Dr. Kadim Polat

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Çpuz danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Aras. Gör. Kaldım Polat

23/01/2017

ÖZET

POLAT, Kadim. *Alî Nazîf'in Zînetü'l-Kelâm'ı ve Türk Belâgatindeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Bu çalışma, Tanzimat Dönemi'nde kaleme alınan belâgat konulu eserlerden biri olan *Zînetü'l-Kelâm*'ın incelemesini ve çevriyazımını yapmak üzere hazırlanmıştır. Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi'nde edebiyattan hukuka ve siyasete varıncaya dek, birçok alanda eser kaleme almış olan Alî Nazîf *Zînetü'l-Kelâm*'ında, belâgatte üçüncü şube olarak yer alan bedî' ilmini işlemiştir. *Zînetü'l-Kelâm*, XIII. asır İran müelliflerinden olan Vahîd-i Tebrîzî'nin, *Miftâhü'l-Bedâyi'* adını verdiği ve sadece bedî' ilmini konu edindiği eserinin Türkçeye tercümesidir.

Zînetü'l-Kelâm üzerine yaptığımız çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında belâgat hakkında genel bir değerlendirme yapılmış; akabinde Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış bedî' konulu önemli belâgat eserleri ele alınmıştır. İlk bölüm Alî Nazîf'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerine verilen bilgilerden oluşur. İkinci bölümde *Zînetü'l-Kelâm* ile, orijinal metin olan ve Fars diliyle kaleme alınan *Miftâhü'l-Bedâyi'* karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca aynı dönemde benzer konuyu işleyen *Fenn-i Bedî'*de açıklanan terimlerle *Zînetü'l-Kelâm*'da kullanılan terimler mukayese edilmiştir. Üçüncü bölümde *Zînetü'l-Kelâm*'ın çevriyazılı metni verilmiş; dördüncü bölümde ise *Zînetü'l-Kelâm*'da bulunan edebî terimleri içeren bir sözlük hazırlanmıştır.

Bu çalışma ile, bugüne kadar kaynaklarda hakkında bilgi yer almayan Alî Nazîf ve eserleri günümüz edebiyat dünyasına tanıtılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler

Alî Nazîf, *Zînetü'l-Kelâm*, *Miftâhü'l-Bedâyi'*, *Fenn-i Bedî'*, belâgat, bedî'

ABSTRACT

POLAT, Kadim. *Alî Nazîf's Zînetü'l-Kelâm and Its Place in Turkish Rhetoric*, Master's Thesis, Ankara, 2016.

In this study, *Zînetü'l-Kelâm* was examined and transcribed, which one of studies on rhetoric was written during the Tanzimat reform period. In Tanzimat and Republic periods, Alî Nazîf-i Sürûrî who wrote on many issues from literature to law and politics in his work called *Zînetü'l-Kelâm* focused on *bedî* as the third branch in classical rhetoric works. The study is a translation to Turkish from *Miftâhü'l-Bedâyi'* that belongs to Vahîd-i Tebrîzî being a persian author lived in XIII. century.

This study on *Zînetü'l-Kelâm* consists of an introduction and three chapters. In the introduction, it was generally considered about rhetoric and addressed the basic rhetoric works in Arabic, Persian, Turkish on *bedî'*. First chapter includes information about Alî Nazîf's life, literary identity and his studies. In second chapter, *Zînetü'l-Kelâm* compared to *Miftâhü'l-Bedâyi'* written in Persian which is an original transkript. Furthermore, the terms used in *Zînetü'l-Kelâm* were compared with the terms explained in *Fenn-i Bedî'* is on similar topic, which are contemporary. In third chapter, *Zînetü'l-Kelâm* was transcribed. In appendix, it was prepared a dictionary comprised of Arabic, Persian and archaic Turkish lexemes in the text.

This study introduces Alî Nazîf and Alî Nazîf's works especially *Zînetü'l-Kelâm* to the literature of today's world, which don't include any information about themselves in the sources.

Keywords

Alî Nazîf, *Zînetü'l-Kelâm*, *Miftâhü'l-Bedâyi'*, *Fenn-i Bedî'*, rhetoric, *bedî'*

ÖN SÖZ

XVIII. yüzyıla kadar, Arap ve Fars toplumuyla birlikte müşterek bir kültür içerisinde yer alan Osmanlı toplumu, kaybedilen savaşlar ve buna bağlı olarak elden çıkan topraklar sebebiyle, Batı'nın üstünlüğünü kabullenmiş ve bu kabullenişle birlikte siyasî, askerî, bilimsel, teknolojik ve kültürel alanlarda değişim yaşamaya başlamıştır. Geleneği temsil eden birçok kurumun ve zihnî yapının sorgulanmaya başlandığı XVIII. yüzyıl, günümüze kadar da hâlâ devam eden Doğu-Batı sorunsalının filizlendiği bir dönem olarak görülmektedir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, yaşanmakta olan köklü değişimlerden ötürü artık sorgulamanın da ötesine geçilmişti. Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan dönem (1839-1876), Batı'nın birçok alanda üstün görülmesi sebebiyle, birçok yeniliğin Osmanlı Devleti entelektüeli tarafından kabul görmesine ve uygulanmasına sebep olur. Özellikle kültürel anlamda yaşanan değişimler, önceden Arap ve Fars kaynaklı olan kültürel çalışmaların, Batı kültürü temel alınarak şekillenmesini sağlar. Kültürel çalışmaların her tabakasına yansıyan bu değişim, etkisini kuramsal çalışmalarda da hissettirir. Tanzimat Dönemi'ne gelene kadar, Kur'ân dili olan Arapça ve edebiyat dili olan Farsça ile yazılan belâgat eserlerinin temel alındığı Osmanlı kültür dünyasında, özellikle Fransızlarla olan etkileşim neticesinde, Batı kaynaklı kuramsal çalışmalara da kapı aralandığı görülür.

Bir geçiş süreci olarak da adlandırabileceğimiz Tanzimat Dönemi, klasik belâgat çalışmaları ve Batı'ya özgü olan retorik çalışmalarının bir arada yürütüldüğü bir zamanı kapsar. Bunun sonucunda, Ahmed Cevdet Paşa ve Ahmed Hamdî gibi isimler, klasik çalışmaları devam ettirmeye çalışırlar. Süleyman Paşa ve Recaizade Mahmud Ekrem gibi isimler ise eserlerini Batı retoriği temelinde kaleme alırlar. Bu isimler etrafında toplanan diğer yazarlar, kuramsal çalışmaların iki farklı koldan yürütülmesine vesile olur. Batı kaynaklı eserler, retorik temelinde Türk belâgatine yeni terimler getirir. Klasik belâgat temelinde kaleme alınan eserler ise içerik bakımından; belâgati tüm şubesi ile veren, bir şubesini vermekle yetinen ya da bazı edebî terimleri içeren eserler şeklinde karşımıza çıkar.

Zinetü'l-Kelâm, söz konusu edilen çalışmalar arasında klasik belâgat geleneğini takip eden ve belâgatin üçüncü şubesi olan bedî' ilmini konu alan bir eserdir. XIX.

asırda yazılmış olan bu eserin hangi kaynaktan esinlendiğini ve dönemi içinde nasıl bir öneme sahip olduğunu belirtmeye çalıştığımız bu çalışma, bugüne kadar eserleri ve kendisi hakkında bilgi verilmeyen Âlî Nazîf'in edebiyat dünyasına tanıtılması amacıyla kaleme alınmıştır.

Çalışmamız giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında belâgat hakkında genel bir değerlendirme yapılmış, sonrasında içine bedî' ilmini de dâhil eden önemli belâgat eserleri tanıtılmıştır.

İlk bölümde Alî Nazîf'in hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine dair bilgi verilmiştir. Kaynaklarda hayatı hakkında çok fazla bilgiye ulaşamadığımız müellife dair bilgi bulabildiğimiz tek mecra eserleridir. Nazîf'in bu zamana kadar günümüz Türkçesine çevrilmeyen eserleri tarafımızdan okunmuş, muhteviyatı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölüm *Zînetü'l-Kelâm*'in incelenmesine ayrılmıştır. Öncelikle Fars diliyle kaleme alınmış olan *Miftâhü'l-Bedâyi'* ile mukayesesi yapılmış olan bu eser, sonrasında dönemiyle birlikte ele alınmış ve içerik olarak kendisine benzeyen *Fenn-i Bedî'* ile, terimlere dair yapılan tanımlar bağlamında karşılaştırılmıştır.

Üçüncü bölüm *Zînetü'l-Kelâm*'in çevriyazılı metnini içerir. Metne geçmeden önce nasıl bir yöntem üzerinde durulduğu belirtildikten sonra, kullanılan transkripsiyon işaretleri gösterilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise *Zînetü'l-Kelâm* içinde yer alan edebî terimleri içeren bir sözlük hazırlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanması esnasında, tezin her aşamasında yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz'a ve yönlendirmeleriyle tezime katkıda bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Osman Horata'ya şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BELÂGAT HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME	1
2. BEDÎ' KONULU ÖNEMLİ BELÂGAT ESERLERİ	6
1. BÖLÜM: ALÎ NAZÎF'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	13
1.1. HAYATI	13
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	13
1.3. ESERLERİ	13
1.3.1. Cemâl-i İcmâl	13
1.3.2. Gencîne-i Servet	14
1.3.3. Numûne-i Edebiyyât-ı 'Adliyye	14
1.3.4. Ticâret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i 'Alisi	15
1.3.5. Lozan Mu'âhedenâmesi	15
1.3.6. Tercüme-i Miftâhu'l Bedâyi'	15
1.3.7. Son Fırsat	15
1.3.8. Menâzır-ı Kalemîyye	16
1.3.9. Terbiye-i İslâmiyye	16
1.3.10. Dört Büyük Harika Dört Büyük Vazife	16
1.3.11. Kânûn-ı Medenî'nin Para Alışverişine Dair Maddelerinin Şerhi	17
1.3.12. Şerh-i Kânûn-ı Tâbi'iyet	17
1.3.13. Mecmû'a-i Ma'lûmât-ı 'Adliyye	18
1.3.14. İnsân ve Ahlâk	18
1.3.15. İzâhlı Hukuk Usul Muhâkemeleri Kanunu	18
1.3.16. Zînetü'l-Kelâm	19

2. BÖLÜM: ZÎNETÜ'L-KELÂM'IN İNCELENMESİ.....	20
2.1. ZÎNETÜ'L-KELÂM VE MİFTÂHÜ'L-BEDÂYİ'DE BULUNAN TERİMLERİN MUKAYESESİ	20
2.2. ZÎNETÜ'L-KELÂM'IN TÜRK BELÂGATİNDEKİ YERİ.....	25
SONUÇ	31
3. BÖLÜM: ZÎNETÜ'L-KELÂM'IN ÇEVİRİYAZILI METNİ.....	33
3.1. ÇEVİRİYAZILI METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL	33
3.2. ÇEVİRİYAZILI METİN.....	35
4. BÖLÜM: ZÎNETÜ'L-KELÂM'DA GEÇEN EDEBÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ ...	71
KAYNAKÇA:	79
EK KAYNAKLAR:.....	85

GİRİŞ

1. BELÂGAT HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Söze, sözü söyleyene ve söze muhatap olana dair kuralları içeren belâgat, İslam kültürüyle beslenen edebî muhitlerin ortak kuramsal kaynağıdır. Dinin kültür ve toplum üzerindeki etkisi, dil ve dile yönelik kuramsal çalışmalarda da varlığını hissettirir. Belâgat de İslamiyet'in ortaya çıkışı ve farklı coğrafyalara yayılması ile birlikte gelişen bir ilimdir. Temel amacı *Kur'ân-ı Kerîm*'in anlaşılmasına yönelik olan belâgat ilmi, bu kitaba inanan farklı kültürlerin aynı amaç etrafında toplanarak dilin kullanımını, gramatikal kurallarını ve estetiğe dair sınırlarını ideal bir konuma getirmeye çalıştıkları bir sahadır. William Smyth bu durumu şöyle açıklar:

Belâgat (eloquence) kavramı, İslam kültüründe merkezî bir unsurdur. Kuran'ın etkileyici ritimlerinden Arap, Fars, Türk ve Urdu edebiyatlarının birlikte oluşturduğu İslami külliyata, dilin sanatsal niteliği, hem edipler hem de ilim adamları için, daima bir odak noktası olagelmıştır. Bu nedenle, *belâgat ilmi* - ya da bire bir tercüme edilmiş şekliyle "belâgat incelemesi" – uzun süre İslâmî metinlerin merkezî ilgileri arasında yer almıştır (aktaran Yıldırım, 2013, s. 214).

"Kelâmın fâsîh olmak şartıyla hâlin muktezâsına (durumun gereğine) uyması." (Bilgegil, 1980, s. 20) olarak tanımlanan belâgat; sözün zamana ve mekâna mutabık olacak şekilde düzenlenmesidir. Ancak böyle kullanılan söz öbekleri manaca zengin bir hâle gelip amacına ulaşmış olur (Bilgegil, 1980, s. 19). Ayrıca içerisinde barındırdığı îcâz, itnâb, takdim ve te'hir gibi kavramlar yoluyla, sözün nasıl olması gerektiğine dair perspektifler çizer. Hangi kelâmın nerede güzel duracağı mütekellim tarafından belirlenir, muhatap tarafından anlaşılır. Bahsedilen bu kavramlar, söylenen sözün mütekellimden muhataba sağlıklı bir akış içerisinde gitmesi için kullanılır.

İnsanoğlu dünyaya adım attığı andan itibaren, kendisinde fitrî bir hâlde bulunan dili doğru kullanma becerisi ve söylenilmesi gerekeni yerinde ve zamanında söyleyebilme isteği, belâgatin en temel hâlini oluşturmuştur (Kılıç, 1992, s. 380). Nasrullah Hacımüftüoğlu (1988), Aristo'yu ya da Abdulkahir el-Curcanî'yi okumayan, hatta hiç ismini duymayan herhangi bir köylünün bile rahatça belâgat

yaptığını ve belâgatın insanda fitraten bulunduğu en önemli delil olduğunu söyler (s. 115). Bahsedilen bu durum, asırlar geçtikçe ve insanlar geliştikçe sistemli bir hâle gelip tarifi ve tasnifi yapılarak sınırları belli olan ve bu sınırlar çerçevesinde ürün verilmesi istenen bir ilim hâlini alır. Yani fitraten yaradılıştaki var olan dil becerisi, zamanla kesbî bir hâl olarak gelişimini sürdürür.

Öteden beri, birçok kültürde dil ile ilgili kuramsal çalışmalar yapıldığı ve o dili daha iyi kullanabilmek amacıyla birçok girişimde bulunulduğu söylenir. Bu kültürler arasında, özellikle Yunan ve Arap kültürlerinin dil çalışmalarına yüzyıllarca emek verdikleri bilinmektedir. Yunanlılar tarafından retorik olarak algılanan, Arap kültüründe ise belâgat adını alan dilsel çalışmalar, M. Kaya Bilgegil'e (1980) göre konu bakımından benzerlik göstermekle beraber tasnif ve ayrıntıda birbirlerinden ayrılırlar (s. 22). Retorik denen kavram Batı toplumunda, özellikle hitabet alanında dinleyenleri etkilediği ölçüde amacına ulaşır.

Retorik kavramının Batı literatürüne Aristo ile birlikte yerleştiği bilinmektedir. Aristo, *Rhetorique* adlı eserinde bu kavramın neleri içermesi gerektiğine dair bir tanımlama yapar:

Retorik-politik ve adli retorik, her durumda kararlar vermeyi etkilemek için var olduğuna göre, hatip, konuşmasındaki kanıtı açıcı ve inanılmaya değer yapmaya çalışarak kalmamalı, aynı zamanda (1) kendi karakterinin de doğru görünmesini sağlamalı ve (2) karar verecek kişiler olan dinleyicilerini doğru düşünce tarzına sokmalıdır. Kendi karakteri konusunda: dinleyicilerine, kendisinin sağ görülmesi, erdemli ve iyi niyetli biri olduğunu hissettirmelidir. Bu, tartışmalarda özellikle önemlidir. Mahkemelerde, davayı yargılayacak olan jürinin coşkularını ya da moral duygularını etkileyebilmesi özellikle önemlidir (aktaran Doğan, 2004, s. 23).

Aristo'nun retoriği hitabetle tamamen eş tuttuğu ve hitabet sanatının nasıl olması gerektiğine dair öneriler sunduğu görülmektedir. Ona göre dinleyicinin hitabe inanmasının belli koşulları vardır. Bu koşullar anlayış, erdem ve iyi niyet çerçevesinde geliştirilmelidir. Bununla birlikte, Yunan retoriğinin salt hitabete dayanmadığı; ayrıca belâgatte en yüksek beğeni anlamına gelen zevk-i selîm kavramıyla birlikte, doğuştan getirilen bir yetiyle de var olduğu Hans Georg Gadamer (aktaran Arslan, 2002) tarafından dile getirilmiştir (s.3).

Ancak belâgat, Arap toplumuna Yunan retoriğinden daha farklı bir şekilde sirayet etmiş; onlar için bir yaşam biçimi hâline gelmiş ve günlük hayatın her alanında bu ilimden faydalanılmıştır. Mohammed Ali Shareef (2015), belâgatin eski Yunan ve Roma toplumlarında bir propaganda ve politikacıların iknâ aracı olduğu hâlde, Araplardaki belâgat anlayışının, daha ileriye gittiğini belirtir. Yine ona göre belâgat, Arap'ın düşünme tarzını, zevk ölçüsünü ve algılama şeklini teşkil etmekle beraber; bu ilim, onun etkileyici söz söyleme dehasını ve kılıcıyla birlikte savunma ve saldırı aracı durumunda olmasını ifade eder (s. 2).

Arap coğrafyasında başlayan belâgat çalışmaları, İslam ümmeti için en önemli kitap olan *Kur'ân-ı Kerîm*'in açıklanması ve insanlara layıkıyla anlatılması ihtiyacından doğar. Fakat onun öncesinde yapılan dil çalışmaları da belâgat çalışmalarına önemli bir ivme kazandırır. Yani Arap edebiyatındaki dil çalışmalarının asıl ilim hâline gelişi İslam'dan sonra olmakla birlikte, İslam öncesinde de düzenlenen panayirlarda dilin ve buna bağlı olarak da edebî anlayışın, otoriteler tarafından belirlenen kurallar doğrultusunda işlendiği Yekta Saraç'ın (2007) naklettiği bir konudur (s. 18).

Belâgat asıl anlamını, önemini ve düzenini İslam sonrasında bulur. İslam sonrasında *Kur'ân*'in açıklanmasına duyulan ihtiyaç ve başka toplumlara anlatılma gayesi, belâgat çalışmalarını hızlandırır. *Kur'ân-ı Kerîm*'in nazil olmasıyla birlikte hızlanan dil çalışmaları, bütünüyle bu kitaptaki mucizeye bağlanır ve âlimler arasında, kutsal kitabın hakkıyla çözümlenmesi gerektiğine dair bir inanç oluşur. *Kur'ân-ı Kerîm*'in birçok yerinde nazil olma sebebinin anlaşılma için olduğunu dile getiren Saraç'a (2007) göre, bu metne yaklaşanlar onda bazı kelimelerin gerçek anlamlarında kullanılmadığını, bir hükmün farklı yollarla ifade edildiğini, ses tekrarları ile etkileyici bir ahengin yakalanmış olduğunu görüyorlardı (s. 18). Yine Saraç'a (2007) göre bu metin, aynı zamanda dil zevki ve şiirde ileri bir seviyeye gelmiş olan Araplara, kendisi gibi bir metin ortaya konulamayacağı iddiasıyla meydan okuyordu (s. 18). Metin içerisinde mükemmel dilin kullanımına dair çok fazla örnek olduğunu dile getiren kelâm, fıkıh ve tefsir âlimleri ile edebiyatçılar, *Kur'ân*'da yer alan ayetlerin arka planında neleri ihtiva ettiği ve içerisinde hangi güzellikleri barındırdığı soruları ışığında,

uzun soluklu çalışmalar yapmışlardır. Bu sâikle yola çıkan âlimlerin yaptıkları, belâgat çalışmalarının hızlanmasına yol açar (Shareef, 2015, s. 12).

Bir diğer sebep ise, Arapların fethettikleri yerlerde kendi dillerini koruma güdüsüyle hareket etmeleri sonucunda yaptıkları dil çalışmalarıdır. Shareef'e (2015) göre, İslâmî fetihlerin geniş ölçüde ilerlemesi ve muhtelif milletlerin İslâm dinini kabul edip, büyük İslâm toplumunu oluşturan bir bütün hâline gelmesi ile dillerin, kültürlerin ve geleneklerin birbiriyle karışması, Arapların çöl hayatındaki saf edebî zevk ve melekelerinin bozulmasına yol açar (s. 18). Bundan ötürü gittikleri bölgelerde mevcudiyetini korumakta olan halkın, kendi kültürlerini dolayısıyla da dillerini bozacağından korkan Arap toplumu, üzerine eğilmiş oldukları belâgat ilmini daha sistematik bir hâle getirmeye çalışırlar.

İslamiyet'in ortaya çıktığı ilk yıllarda, yukarıda zikredilen sebeplerden ötürü hızla artmaya başlayan belâgat çalışmaları, Abbâsîlerle birlikte müstakil bir hâle gelmiştir. Abbâsî Devleti'nin ilk yıllarının çok parlak olması, kültürel faaliyetlerin de olumlu yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Diğer kültürlerle etkileşim hâline girilmesi ve bunun doğal bir sonucu olarak tercüme faaliyetlerinin hız kazanması, olumlu sonuçlar doğurmuştur. Shareef (2015), buna ek olarak tercüme faaliyetleri sırasında Doğu-Batı etkileşiminin giderek arttığını ve her iki toplumun kültürel anlamda birbirini beslediklerini söyler (s. 22-23).

Abbâsîlerden sonra belâgat ilmine dair yapılan çalışmalar gittikçe artmış ve günümüze gelene kadar da şerh, haşiye ve muhtasar tercüme yoluyla birçok âlimin elinde şekillenerek şimdiki hâline gelmiştir. Özellikle gramercilerin, kâtiplerin, Kur'ân tefsircileriyle fakihlerin, kelam âlimleri ve şairlerin elinde asırlar boyunca işlenen belâgat; ilim hâline gelene kadar uzun süre boyunca hazırlık dönemi, sonrasında şekillenme evresi ve nihayetinde olgunlaşma evresi ile birlikte bugünkü hâlini alır. Son hâliyle birlikte sınırları belli olan ve içerdiği konular bakımından şubelere ayrılan belâgat; meânî, beyân ve bedî olmak üzere üç kısımdan oluşur.

Belâgat'in ilk şubesi şeklinde tasnif edilen ve mana sözcüğünün çoğul şekli olan meânî¹, edebî literatürde; "kelâmın/sözün yerinde kullanılmasını, muhatap veya konuşanın durumuna uygun olarak ifade edilmesini sağlayan ve cümlelerin dil kuralları çerçevesinde uğradığı değişikliklerden bahseden bir ilim." (Saraç, 2007, s. 55) olarak tanımlanır. Buna göre meânî ilminin en önemli gerekleri, zaman ve mekân birlikteliğidir. Günümüz terminolojisinde dilbilgisi olarak adlandırılan meânî; kelâmın, en doğru yerde ve en uygun zamanda nasıl söyleneceği sorusuna cevap arayan bir ilimdir.

Belâgat'in ikinci şubesi beyân'dır. Kelime anlamı olarak ortaya çıkmak, zahir olmak, görünmek anlamına gelen beyân², belâgatteki tanımı itibariyle; "...anlam ve lafız birlikteliğini anlaşılır kılmak için gerekli melekeyi kazandıran ve duygu ile düşüncelerin değişik yollarla ifade edilmesinin usul ve gereklerini inceleyen ilim olarak tanımlanır" (Hacımüftüoğlu, 1992, s. 22). Buna göre bir durum ya da hareket, zihinde tasavvur edilen kavramlar aracılığıyla gösterilir. Bu kavramlar ışığında beyân; aralarında gerçeklik bağı bulunmayan sözleri, delâlet bağı kurarak ve benzetme amacı güderek en belîğ hâle getirme sâikiyle yapılan ilme denir.

Belâgat'in son şubesi olan ve "örneği ve benzeri olmayan bir şeyi icat etmek" anlamındaki bed' kökünden türeyen bedî³; "Bir şeyi yoktan var eden, bir işi ilk defa yapan; benzeri bulunmayan ilk varlık ve yaratılan şey." (Yıldırım, 1992, s. 319) anlamında kullanılır. Bedî, edebî terim olarak ise "Edebî sanatlarla örülüş ifadenin lafız bakımından kusursuz, mâna bakımından mâkul ve aynı zamanda bir âhenge sahip olmasının usul ve kaidelerini inceleyen ilim" (Hacımüftüoğlu, 1992, s. 320) olarak açıklanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, lafız ve mana uyumunun bir arada olması bedî için en önemli kuraldır. Bundan ötürü de bu ilmin iki alt başlığının mana ve lafız ilişkisi bağlamında ele alındığı görülmektedir.

¹ Meânî hakkında bkz. Saraç, 2007, s. 55-89; Bilgegil, 1980, s. 42-123; Bulut, 2015, s. 34-121; Durmuş, 2003, s. 204-206; M. Uzun, 2003, s. 206-207.

² Beyân hakkında bkz. Saraç, 2007, s. 97; Bilgegil, 1980, s. 125-130; Hacımüftüoğlu, 1992, s. 22-23.

³ Bedî hakkında bkz. Hacımüftüoğlu, 1992, s. 319-320; Kılıç, 1992, s. 323-324; Yıldırım, 1992, s. 319-320; Karamollaoğlu, 2014, s. 10.

Sıralama olarak meânî ve beyân'dan sonra yer alan bedî, belâgat âlimleri tarafından nitelik olarak da son sırada görülmüştür. Bundan ötürü bedî ilminin makul olarak kabul edilebilmesi için belli şartlar sağlandıktan sonra gerçekleşmesi istenmiştir. Bu şartlar meânî ve beyânın önceliğidir. Yani bedî ilminin gerçekleşebilmesi için, meânî içerisinde yer alan gramatikal kuralların karşılanması ve beyân içerisinde yer alan benzetmeye dair unsurların yerinde olması gerekir. Bedî, bütün bunlardan sonra amacını gerçekleştirip anlamlı bir yerde durabilir (Karamollaoğlu, 2014, s. 10).

Belâgat hakkında yapılan bu değerlendirmelerden sonra, aşağıda bedî ilminin de dahil edildiği Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış önemli belâgat eserleri ele alınacaktır.

2. BEDÎ' KONULU ÖNEMLİ BELÂGAT ESERLERİ

Arap âlimlerinin *Kur'ân-ı Kerîm*'i anlama çabasıyla başlattıkları belâgat çalışmaları, Arapçadan sonraki etkisini, ilk olarak Farsçada gösterir. Sonrasında Osmanlı sahasında yer bulan belâgate, birçok âlimin katkısı ve etkisi olmuştur. Bu bağlamda, belâgate dair eser veren Arap, Fars ve Türk âlimlerinin eserlerinden bahsetmek gerekir. Bu eserler değerlendirilirken, özellikle içerisinde bedî kısmını barındıran ya da bedî'de ele alınan terimleri belli bir tasnif olmadan işleyen eserler dikkate alınmıştır.

Kaynaklara göre Araplarda belâgat çalışmaları, *Kur'ân-ı Kerîm*'in inişi vesilesiyle başlar. Kutsal kitabın inişinden sonra başlayan belâgat çalışmalarını Kadriye Yılmaz Orak (2013), kaynakların dört döneme ayırdığını söyler (s. 21- 22).

İlk dönem, *Kur'ân-ı Kerîm*'in inişinden X. asra kadar geçen süreyi kapsar. Ali Bulut (2015a) bu süreçte belâgatle ilgili yapılan ilk çalışmaların öncelikle müfessirler ve nahiv âlimleri tarafından *Kur'ân-ı Kerîm* çalışmalarına bağlı olarak başlatıldığını aktarır (s. 27). Bu devrin dikkate değer çalışması, Câhız (ö. 255/869) tarafından yazılmış olan *el- Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserdir. Câhız bu eserinde; "Belâgatin lafız-mana uyumu, kelime seçimi, icaz, itnab, harflerin çıkış yerleri, harflerin ve kelimelerin uyuşması ve uyuşmazlığı gibi konulardan bahseder" (Bulut, 2015a, s. 16).

İkinci dönem, X. asırdan XIV. asra kadar geçen süreyi kapsar. Menderes Coşkun'un (2012), teşekkül dönemi dediği bu dönemin sonlarına doğru, belâgat ilmi kendi içerisinde meânî, beyân ve bedî şeklinde sınırlara ayrılmıştır (s. 15). Bu devrin göze çarpan ilk âlimi, *Kitâbu's-Sinâateyn* adlı eseriyle Ebû Hilâl el-Askerî (ö.395/1005)'dir. Daha sonra Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/ 1078) *Delâ'ilü'l-i'câz* ve *Esrârü'l-belâga* adlı iki eserle belâgati ileri bir aşamaya taşır (Saraç, 2006, s. 17).

Sonraları belâgat sahasına damgasını vuracak olan Zemahşerî ise (ö. 538/ 1143) Cürcanî'nin eserlerinden faydalanarak *el-Keşşâf* adlı tefsirini yazar. XIII. asır âlimlerinden olan Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö.626/1229) de Abdülkâhir el-Cürcânî'nin takipçilerinden olduğu görülmektedir. Kaynaklara göre, *Miftâhu'l-Ulûm* adını verdiği eserini yazarken Zemahşerî'den de oldukça etkilenen Sekkâkî bu eseriyle, belâgate dair yapılan çalışmaları belli kuramsal temellere oturtturarak bu geleneğin başlatıcısı olmuştur.

XIV. ve XIX. asırları kapsayan üçüncü dönemde, Sekkâkî'ye Kazvînî ve Teftazânî tarafından yazılan şerhler ve sonrasında birçok eserin bu üç eserden ilham alınarak oluşturulması, şerh ve haşiye dönemi de denen bu devreyi başlatır. Sekkâkî'ye yazılan bu eserlerden en önemlisi, Kazvînî (ö.739/1338) tarafından *Miftâhu'l-Ulûm*'un özetlendiği *Telhisü'l Miftâh* adlı eserdir. Bu eser aslından daha fazla itibar görmüştür (Bulut, 2015a, s. 17). *Telhisü'l-Miftâh*'a ilk şerhi *el-Îzâh* adıyla yine yazarın kendisi yazmıştır. Ancak Kazvînî'ye yazılan en meşhur şerh, Teftâzânî (ö.792/1390) tarafından kaleme alınan *el-Mutavvel ale't-Telhis* adlı şerhiyle onun sadeleştirilmiş biçimi olan *Muhtasaru'l-Meânî*'dir. Saraç (2006), bu dönemde yazılan şerh ve haşiyelerin bir kısmının konulara yeni açılımlar getirmesine rağmen, bu sahada değişen zevk ve edebî temayüllere cevap verecek nitelikte bir değişim ve atılım gösteremediğini ifade eder (s. 350).

XIX. asır ve sonrasını kapsayan dördüncü dönem ise klasik geleneği takip eden âlimlerin olduğu, aynı zamanda modern çalışmaların da yapılmaya çalışıldığı bir dönemdir (Orak, 2013, s. 21-22). Bu devir ulemâsının çalışmalarını, belâgati Batı'ya yöneltip edebî tenkîdle iç içe düşünen ve klasik belâgat geleneğini devam ettirmeye çalışanlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Arapçadan sonra belâgat sahasında ilk önce Fars dilinde eserler verilmiştir. Fars coğrafyasında kaleme alınan ilk eser, Muhammed b. Ömer er-Râduyânî tarafından XII. asırda yazılmış olan *Tercümânü'l-Belâga* adlı eserdir. Sonrasında Reşidüddîn-i Vatvat'ın yazmış olduğu *Hadâiku's-Sihr* isimli eser göze çarpar. Vatvat'ın büyük bir oranda Râduyânî'den naklettiği belirtilen bu eser, Arap ve Türk belâgatçilerini fazlasıyla etkilemiştir (Saraç, 2006, s. 350). Fars edebiyatında belâgati içeren birçok eser yazılmakla beraber, en önemlileri yukarıda zikredilenlerdir.

Osmanlı dönemindeki belâgat çalışmalarının ise daha geç başladığı görülmektedir. Genel görünümüyle XIII. ve XIX. yüzyılları kapsayan Osmanlı dönemi edebiyatında, ortaya konan edebî ürünlerin niceliği ve niteliği, kuramsal çalışmalara oranla daha fazladır. Osmanlı edipleri edebî ürün vermede sağladıkları başarıyı, klasik belâgati içeren kuramsal çalışmalarda gösterememişlerdir. Özellikle XVI. asra kadar, Osmanlı dönemi edebiyatında belâgate dair bir çalışmanın olmadığı söylenebilir. Bu eksikliğin en önemli sebebinin, yapılan dil çalışmalarının kutsal kitabı anlamlandırma sâikiyle değil de “edebiyat” güdüsüyle yapıldığı yönündedir. Hacımüftüoğlu (1988), Anadolu'daki belâgat çalışmalarının “edebiyat için belâgat” sâikiyle yapıldığını söyler. Dolayısıyla *Kur'ân*'ı anlama çabasından uzak olan bu anlayışın, belâgat çalışmalarını eksik bıraktığını ve dar bir alana hapsettiğini ifade eder. Yine ona göre Türk belâgatının XX. asır başlarında “ölme”sinin asıl sebebi de budur (s. 125).

XVI. asırdan XIX. asra kadar ortaya konan belâgat ürünleri, belâgati bütün şubeleriyle anlatan eserler değil, belâgat ile ilgili eserler olarak kabul edilir (Saraç, 2007, s. 26). Tanzimat Dönemi'ne kadar yapılan belâgat çalışmalarını Saraç (2007), klasik dönem medrese çizgisi ve klasik dönem medrese dışı telif çizgisi olarak ikiye ayırır (s. 26). Medrese çizgisinde gelişen belâgat anlayışının temelini oluşturan eserler *Miftah*, *Telhîs* ve *Mutavvel* tercümeleridir. Özellikle Sekkâkî'ye ait olan *Miftahu'l-Ulûm*'un sıklıkla okutulması, Osmanlı coğrafyasındaki medreselerin bir basamağının *Miftah Medreseleri* adıyla anılmasına sebep olmuştur (Saraç, 2007, s. 26). Eserin niteliği ve bilinirliği, büyük bir imparatorluğun eğitim basamaklarından birine ad olacak derecede kendisini göstermiştir.

Medrese çizgisi dışındaki eserlerde ise Fars belâgatçisi Reşidüddîn-i Vatvat'ın *Hadâiku's-sihr* adlı eseri etkili olmuştur.

Türk ediplerinin, Arap belâgat sistemini esas alarak oluşturduğu bu eserlerin Ahmed Hamdi Tanpınar tarafından eleştirildiği görülmektedir. Tanpınar'a (2007) göre, Türkçe Osmanlı edipleri için, Arapçanın ve Arap zihniyetinin hususiyetlerinden doğmuş bir belâgatin tatbik sahasıydı (s. 21). Yazılan Türkçe eserlerin de belli bir süreye kadar Arapça eserlerin çevirisi niteliğinde olması, Tanpınar'ın tespitlerini doğrular niteliktedir. Ancak, Osmanlı belâgat çalışmaları sadece çevirilerle sınırlı kalmamış, telif eser denebilecek eserler de yazılmıştır. Telif eserlerin Tanzimat'a gelene kadar sayıca az olduğunu, Tanzimat'tan sonra önemli bir sıçramayla birlikte sayıca katlandığını söyleyebiliriz. Ancak Türkçe eserlerin yazılmaya başlandığı dönemde, belâgatin gelişimini tamamladığı ve bu ilmin artık son şeklini aldığı görülmektedir (Saraç, 2006, s. 350).

Osmanlı döneminin Tanzimat'a kadar olan safhasında yazılan eserler arasında Şeyh Ahmed el-Bardâhî (1502) tarafından yazılan *Kitâb-ı Câmii Envâi'l-Edebî'l-Fârisî* adlı eserin önemli bir yeri vardır. Bu eser Türkçe telif edilen belâgat eserlerinin ilklerinden biri olarak kabul edilir. Eserin beşinci yani son bölümünün belâgat ile ilgili olduğu söylenir. Bu bölümde edebiyat ile ilgili terimler ve benzetmeye dair unsurlar yer almaktadır. Ancak Farsça-Türkçe sözlük mahiyetinde olan bu kısmın edebî istilahları içeren bir bölüm olduğu, dolayısıyla tam anlamıyla belâgati içeren bir eser olmadığı Kazım Yetiş (2006) tarafından dile getirilmektedir (s. 60).

Molla Lütfî (ö.1495) tarafından yazılan *Risâle-i Mevlânâ Lütfî*, belâgate dair yazılan ilk müstakil Türkçe telif eserlerden biri olmasıyla bilinir. Hatta Orak (2013) bu eserin belâgate dair yazılmış ilk müstakil Türkçe kitap olduğunu belirtir (s. 24). Lütfî, eserinin sonunda edebî sanatları, kısa bir şekilde anlatma yolunu tercih etmiştir (Aksoy, 1991, s. 55).

Altıparmak Mehmed Efendi tarafından XVII. asırda yazılmış olan *Terceme-i Telhîs*, klasik dönem medrese çizgisi etkisinde yazılan bir eserdir. Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm*'unun şerhi mahiyetinde olan eser, içinde bedî' ilmini de barındırır. (Kılıç, 2007, s. 332).

XVII. asırda, İsmâil Ankaravî tarafından yazılan *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha* adlı eser göze çarpmaktadır. Müellifin eserini, *Telhis*'i okumak isteyen öğrencilerine kolaylık sağlamak amacıyla yazdığı söylenir. Dört bölüm hâlinde ele alınan çalışmanın üçüncü ve en hacimli olan bölümü bedî'ye ayrılmış, bedî terimleri şiir örnekleriyle birlikte verilmiştir (Summak, 1999, s.VI.).

Müstakim-zâde Şeyh Süleyman Sadeddin Efendi, *Istılahatü's-Şiiriyye* (1773) adlı eserinde aruzla ilgili bilgilerin yanında bedî ilmi içerisinde yer alan iktibas, iham vb. gibi sanatları da işler.

Yukarıda bahsi geçen bu eserler, Tanzimat'a gelene kadar kaleme alınan belâgat eserlerinin belli başlı olanlarıdır. Yine bu eserler belâgati bütün şubeleriyle vermek yerine, belâgati anlatan eserler olarak adlandırılırlar. Bundan ötürü belâgati, bilinen tasnif şekli ve alışılan kadrosunun dışında ele almışlardır (Saraç, 2007, s. 27). Yukarıda zikredilen eserlerin çoğu medrese dışı telif eserler olduğu için medreselerde okutulan *Telhis* ve *Mutavvelî* değil, *Vatvat*'ın eserini örnek alırlar. Bu dönem münevverleri, belâgati teferruatıyla ele almak yerine kısa tanımlamalarla açıklama yoluna gitmiştir (Saraç, 2006, s. 353).

Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde ise Osmanlı coğrafyasında, toplumdaki sosyodinamik yapının değişmesine bağlı olarak Arap ve Fars kültürünün cazibesini yitirmesi, belâgatin Türk dilinde de yazılması gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Bu düşüncenin devlet eliyle de desteklendiği bilinmektedir. Nitekim Orak (2013), II. Mahmud zamanında Türkçenin de kendine ait bir belâgati olacağı görüşü ve tartışmalarının gündemde olduğunu söylemektedir (s. 25). XIX. asırda Batı'yla, özellikle de Fransız kültürü ile tanışılması ve kaynaşılması, kuramsal çalışmaların klasik belâgat çizgisinin yanında Batı'ya ait olan retorik çizgisinde de devam etmesini sağlamıştır. Klasik çizgide önemli eser veren müelliflerle birlikte artık klasik anlayışın geçerliliğini yitirdiğini düşünerek Batı retorikinin temel alınması gerektiğini düşünen isimler de olmuştur. XIX. asra kadar Doğu belâgat geleneğini temel alan Osmanlı medeniyeti, XIX. asır ve sonrasıyla birlikte yönünü Batı'ya çevirmiş, özellikle de Fransız retorikçilerinin eserlerini Türkçeye kazandırmaya çalışmıştır. Bu devirde yazılan eserlerin birçoğu, ders kitabı niteliğindedir. Bu da yazılan eserlerin pragmatik bir kaygı güdülerek kaleme

alındığını ortaya koymaktadır. Ahmet Kartal (2007), Tanzimat Dönemi'nde Arapça ve Farsça kaynakların yanında, Fransızca retorik kitaplarından da istifade edilerek yeni açılmış olan askerî-sivil mekteplerde okuyan öğrencilere güzel ve doğru yazmanın ve hitabetin yollarını öğretmenin amaçlandığını dile getirir (s. 415).

Bu dönemde, belâgati tam kadrosu ile veren eserlerin varlığı göze çarpar. Ahmet Hamdî tarafından klasik belâgat anlayışına uygun bir şekilde yazılan *Belâgat-i Lisân-ı Osmânî'nin* (1876) Türk belâgat sahasındaki yeri bir hayli önemlidir. Çünkü bu eser, Osmanlı sahasında belâgati bütün şubeleriyle veren ilk Türkçe belâgat kitabıdır. Klasik Arap belâgatinin fesâhat, meânî, beyân ve bedî'den meydana gelen konularını bizde tam olarak veren ilk matbu kitap olan bu eser geleneğin takipçisi olarak göze çarpmaktadır (Yetiş, 2006, s. 71).

Ahmed Cevdet Paşa tarafından yazılan *Belâgat-ı Osmânîyye* (1881), belâgati tam kadrosuyla veren ikinci eserdir. Bu devirde geleneği takip eden en önemli eser olan *Belâgat-i Osmânîyye*, kendisinden sonra gelen klasik eserlere rehberlik etmiştir. Ahmed Cevdet Paşa eserinin ön sözünde, belâgatin sözün meziyetlerini bildiren bir ilim olduğunu söyler. Sözün üstünlüğü de zamana ve mekâna uygunluğu, benzetme unsurlarının hakkıyla yapılması ve bedî sanatıyla birlikte süslenmesini gerektirir (Karabey ve Atalay, 2007, s. 3).

Döneminde geleneğin en önemli savunucusu konumunda olan Muâllim Nâcî, *Istilahat-ı Edebiyye* (1890) adını verdiği eserinde klasik belâgat anlayışına bağlı kalmış, ancak belâgat içerisinde yer alan edebî terimleri kaleme almakla yetinmiştir. Eserde edebî sanatlarla ilgili bilgiler verilirken herhangi bir tasnife gerek duyulmamış; ancak açıklanan edebî terimler, bol örneklerle anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Eserin bu özelliği, Yetiş (2006) tarafından da dile getirildiği gibi, üzerinde durulması gereken önemli bir nokta olarak görülür (s. 82).

Mehmed Rifat, *Mecâmi'ül-Edeb* (1891) adlı eseriyle Osmanlı belâgat sahasındaki en hacimli eseri yazmıştır. Kartal (2007), müellifin eserini kaleme alırken yeni kaynaklardan da istifade ettiğini söylemekle beraber, özellikle edebî sanatların tasnifinde klasik belâgat kitaplarından, bilhassa *El-Mutavvel* ve *Hadâiku's-sihr* gibi eskiye dair eserlerden faydalandığını belirtmektedir (s. 415).

Menemenlizâde Tahir, *Osmanlı Edebiyatı* (1897) adlı eseriyle bedî ilmi içerisinde ayrı bir sınıflandırma yapmıştır. Klasik tasnife tabi tuttuğu edebî sanatların lafzî sanatlar bahsini açıkladıktan sonra, sanayi-i mânevîyye faslını; sanayi-i hissîyye, sanayi-i hayâliyye ve sanayi-i fikriyye diye ayırır. Bu tasnif şekli o zamana kadar yapılmadığı için dikkat çekicidir (Yetiş, 2006, s. 86).

Mihâlicî Mustafa Efendi, *Zübdetü'l-Beyân* (1880) adlı eserinde edebî sanatlara ayırdığı kısmı atasözleri ile örnekler hâlinde açıklayarak farklı bir çalışma yapmıştır.

Mehmed Mihrî, *Fenn-i Bedî'* (1872) adlı eseriyle, hem bedî ilmini kadrosuyla vermemesi, hem beyân içerisinde yer alan teşbihe ait unsurları ele alması, hem de söz sanatlarını manevî ve lafzî diye ayırmaması nedeniyle adıyla örtüşmeyen bir eser ortaya koymuştur (Yetiş, 2006, s. 66).

Son olarak, çalışmamızın konusunu oluşturan ve Alî Nazîf tarafından kaleme alınan *Zînetü'l-Kelâm* (1889); bedî ilminin alt başlıklarını oluşturan “sanayi-i lafziyye” ve “sanayi-i maneviyye” gibi bir sınıflamaya tabî tutulmadan ve herhangi bir sıra gözetilmeden ele alınmıştır. Müellif, eserin girişinde *Hızânetü'l-Edeb* adlı Arapça eserden de faydalandığını bildirmekle beraber, Vahîd-i Tebrizî'nin *Miftâhu'l-Bedâyi'* isimli eserini temel aldığını söyler.

Tezimizin sonraki bölümlerinde *Zînetü'l-Kelâm*'ın yazarı hakkında bilgi verilecek, bu eserin kaynak olarak alındığı *Miftâhü'l-Bedâyi'* ile mukayesesi yapılacak, kendi döneminde içerik olarak benzerlik gösteren *Fenn-i Bedî'* ile birlikte değerlendirilecek ve metnin yazıçevrimi yapılacaktır.

1. BÖLÜM: ALÎ NAZÎF'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Kaleme aldığı eserlerden XIX. asrın son, XX. asrın ise ilk yarısında yaşadığı tespit edilen Alî Nazîf-i Sürûrî; belâgat, hukuk, siyaset ve gramer konularında yazdığı eserlerle öne çıkan üretken bir müelliftir. Hayatı hakkında bilgilere ulaşamadığımız müellifin *Zînetü'l-Kelâm* adlı eserinden edindiğimiz bilgilere göre; “âmedî-i divân-ı humâyun hulefâsı”ndan olduğu, yani “sarayla bâb-ı âlî arasındaki yazışmaları düzenleyen kâtip” olarak görev yaptığı tespit edilmiştir. Hem Tanzimat Dönemi'nde hem de Cumhuriyet rejimi içerisinde bulunmuş olması, bu iki dönemi tahlil edebilecek ve üzerine eserler yazabilecek fırsatı yaratmıştır. Dolayısıyla, sanat anlayışı bu iki dönemin sosyodinamik etkisiyle şekillenmiştir.

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Alî Nazîf'in edebî, iktisâdî ve hukukî konularda yazdığı eserlerle çok yönlü bir şahsiyet olduğu görülmektedir. Tanzimat Dönemi'nde eser vermeye başlayan, Cumhuriyet Dönemi'nde de bu üretkenliğine devam eden Alî Nazîf, Farsçaya tercüme yapacak ve gramer kitabı yazacak kadar hâkimdir. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin çöküşü, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluşunun yakın tanığı olan müellifin, bu olayları eserlerinde işlediği görülmektedir. Özellikle Kurtuluş Savaşı ve sonrasında kazanılan askerî, iktisâdî ve hukukî başarılar Alî Nazîf'in eserlerine de yansımıştır.

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Cemâl-i İcmâl

Farsça dilbilgisi kurallarının anlatıldığı bu eser (İstanbul, H. 1304, 22 s.), küçük bir risâle şeklindedir. Müellif esere, Farsçada kaç türlü masdar olduğu ile ilgili bilgi vererek başlar. Akabinde Farsça fiil çekiminde kullanılan zamanları işler. Fiil çekimi yaparken üzerinde durduğu zamanları “fiil-i mâzî, fiil-i muzâri” ve fiil-i istikbâl” şeklinde üç başlık hâlinde incelemiştir. Fiil kısmından sonra Farsçada kullanılan şahıs ekleri, yeterlik fiili, ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve istek kipi gibi kavramlar açıklanır. Risâlenin son kısmı ise “Lâhika” başlığı altında Farsçada kullanılan edat, bağlaç, ek ve yardımcı fiillere ayrılmıştır.

1.3.2. Gencîne-i Servet

Alî Nazîf, Osmanlı Devleti'nin millî kaynaklarına ve yapılan harcamalara dair bilgiler içeren esere (İstanbul, H. 1311, 144 s.) giriş kısmında yazdığı takdim yazısında, insanoğlunun hayatının maddî ve manevî unsurlardan oluştuğunu ve ebedîliğin ölçütünün dünyaya bir eser bırakmak olduğunu ifade eder. Takdim yazısından sonra asıl konuya geçen müellif, ilk olarak ülke kaynaklarının toplanması için yapılması gerekenlerden bahseder. Sonrasında millî gelirin toplanması ve bilinçli bir şekilde dağıtılması için eğitimin önemini öne çıkarır ve eğitimin insan hayatındaki yerine değinir. Sermaye ve makinelerle ilgili bilgiler de veren Alî Nazîf, gelirin değişim yoluyla elden ele geçtiğini ifade eder. Bunun için de en önemli değişim aracının para olduğu dile getirilir. Sonrasında bankalara dair açıklamalar yapan müellif, bankalardan ülke içinde para akışının sağlandığı yerler olarak bahseder. Diğer başlıklar; şirketler, gümrükler, zararlı harcamalar, millî gelirin dağıtım ve harcanmasına yöneliktir. Sonrasında, Osmanlı Devleti'nin doğal kaynaklarına yönelik bir bölüme yer verilir. Bu kaynaklar arasında yer alan su ve orman kaynakları, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sigorta bahsine de değinen müellif, son olarak "Meskûkât-ı Osmâniyye" başlığı altında Osmanlı Devleti'nde kullanılan para birimlerini de listeleyerek eserini noktalamıştır.

1.3.3. Numûne-i Edebiyyât-ı 'Adliyye

Ali Nazîf ve "müdde'î-i umûmî" sıfatıyla anılan Tal'at Bey tarafından kaleme alınan bu eserde (İstanbul, 1309, 82 s.), Osmanlı dönemi hukuk sistemine dair pratikler anlatılır. Esere Sultan Hamîd övgüsüyle başlanır. Sonrasında "İfâdemiz" başlığı altında bu eserin yazılma sebebi açıklanır. Bu eserin Osmanlı dönemi kanunlarına dair bilgi içerdiğini yazan müellifler, adlî meseleleri edebiyat diliyle anlatmayı dilediklerini belirtirler. "Kanun" başlığı altında, kanun kavramının ne olduğu ve Osmanlı döneminde nasıl işlendiğine yönelik bilgiler verilir. Kanunlara dair terimlerin Fransızca karşılıklarının da verildiği bir bölüm vardır. Adlî vakalara dair öykülerin anlatıldığı bölümden sonra ek kısmı gelir. Bu kısımda son üç yılın cinayet vakalarının istatistiksel bir listesi yer alır ve bu listeden sonra eser sonlandırılır.

1.3.4. Ticâret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i ‘Âlîsi

Cumhuriyet Dönemi’nde yazılan eserin (İstanbul, 1900, 99 s.) girişi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kapitülasyon zaferine dair bilgiler içerir. Alî Nazîf, elde edilen bu zaferden sonra daha çok çalışılması gerektiğini ifade eder. Denizlerdeki hâkimiyetin güçlü bir şekilde devam ettirilebilmesi için deniz hukukunun bilinmesinin ilk iş olması gerektiğini ifade eden müellif, eserini de bu amaçla yazdığını dile getirir. Eserin ana başlığı “Ticâret-i Bahriyye Kanunu” olarak belirlenmiştir. Bu ana başlık altında on dört fasla ayrılan eser, deniz ve denizciliğe dair hukukî işleyişlerin nasıl olması gerektiğine dair yapılması gerekenleri maddeler hâlinde ele almıştır.

1.3.5. Lozan Mu’âhedenâmesi

Diğer bir adı da “Asıl Kurtuluş Günü- Kapitülasyonların İlgâsı” olan bu eser (İstanbul, 1927, 16 s.), Lozan Antlaşması’nda kapitülasyonlarla ilgili sağlanan başarıya teşekkür mahiyetinde ele alınmıştır. “İfâde” başlığı altında verilen giriş kısmında Alî Nazîf, Lozan Antlaşması’nda gündeme gelen ve Türkiye Cumhuriyeti lehine sonuçlanan kapitülasyonları konu edinir. Sonrasında “Uhûd-ı atîka” başlığı altında Osmanlı devletinin yabancı ülkelerle yaptığı eski kapitülasyon antlaşmaları ele alınmıştır.

1.3.6. Tercüme-i Miftâhu’l-Bedâyi’

XIII. asırda Vahîd-i Tebrîzî tarafından Farsça olarak kaleme alınan *Miftâhü’l-Bedâyi’* XIX. asırda Nazîf tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul, 1300 36 s.). Müellif bu eseri tercüme ederken bahsi edilen terimleri desteklemek için verilen Farsça beyitlere ek olarak, Türkçe beyitler de eklemiştir. Kronolojik olarak *Zînetü’l-Kelâm*’dan önce yazılan bu tercümenin, aynı zamanda *Zînetü’l-Kelâm*’ın da hazırlayıcısı olduğu söylenebilir.

1.3.7. Son Fırsat

Birinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında yazılan bu eser (İstanbul, H. 1334, 30 s.), imzalanan Sevr Antlaşması’nın Osmanlı Devleti’ne yarattığı hezimetten ve sonrasında İtilaf devletleriyle yapılacak olan barış antlaşmasına hangi hazırlıklar yapılarak gidilmesi gerektiğinden bahseder. Alî Nazîf Osmanlı vatandaşlarına seslenerek, ülke olarak harcayacak bir dakikalık vakitleri bile olmadığını, zamanın

ihtiyacına göre hareket edilmesi gerektiğini ve bütün vatandaşların birleşerek bu olumsuz durumu bertaraf edebilmek için ellerinden geleni yapması gerektiğini söyler. İmzalanacak olan barış antlaşmasına ülke içinde bazı reformlar yapılarak gidilmesini ister. Kanun-i Esasî'nin yeniden düzenlenmesi ve malî uygulamaların gözden geçirilerek düzene konması gerektiğini telkin eder. Sonrasında; antlaşma sırasında İtilaf devletlerine verilen imtiyazlar, Hristiyanlara tanınan özgürlükler ve buna benzer konular ışığında, anlaşmanın Osmanlı devleti lehine çözümlenmesi için yapılması gerekenlerden bahseder.

1.3.8. Menâzır-ı Kalemîyye

Osmanlı Devleti'nde mevcut olan hukukî mevzuata dair bilgilerin verildiği bu eseri (İstanbul, H. 1310, 64 s.) müellif, *Numûne-i Edebiyyât-ı 'Adliyye* adlı eserine ek olarak yazdığını belirtir. Esere II. Abdülhamit'i öven kapsamlı bir bölüm ile başlanır. "Medhal" başlığı altında asıl konuya giriş yapılır ve hukuk çeşitleri üzerinde durulur. Sonrasında "Mahkemeler ve Müdded-i Umûmîler" başlığı altında Osmanlı dönemindeki mahkemeler ve savcılıkla ilgili bilgiler verilir. "Mesâ'il-i Mütenevvi'a-i Kânuniyye" başlığı altında Osmanlı döneminde geçerli olan kanunlar ele alınmıştır. Bu başlık sonrasında, bazı adlî olaylar hikayeleriyle birlikte verilerek eser sonlandırılmıştır.

1.3.9. Terbiye-i İslâmiyye

Eser (İstanbul, H. 1326, 87 s.) girişinde Alî Nazîf, yeme içme, nefes alma gibi özelliklerin hayvanlarda da mevcut olduğunu; bizi hayvanlardan ayıran özelliklerin ise akıl, anlayış ve konuşabilme yetisi çerçevesinde geliştiğini belirtir. İnsanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesinin İslam terbiyesini bilmekle mümkün olacağını savunan müellif, sonrasında belli başlıklar etrafında İslam terbiyesini açıklar. Temel konular; evladın anne, baba ve öğretmenine karşı görevleri, anne ve babanın evlat ve akrabaya karşı görevleri, komşuluk hakkı, eşlerin hakları ve yapması gerekenler, İslam sevgisi ve kardeşliği, selam ve ziyarettir.

1.3.10. Dört Büyük Harika Dört Büyük Vazife

Eserin (İstanbul, H. 1339, 15 s.) ana teması, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının verdiği büyük gurur ve mutlulukla birlikte, bundan sonra ülke olarak daha iyi

yerlere gelebilmek için neler yapılması gerektiği üzerine kuruludur. Eserine Kurtuluş Savaşı'nda şehit olanları yad ederek başlayan Alî Nazîf, bu minnetini “Evlâd-ı Şühedâya” başlığını verdiği bir şiir takdim ederek gösterir. Sonrasında “Dört Büyük Harika” başlığı altında Kurtuluş Savaşı'nda kazanılan başarıyı dört madde hâlinde açıklar. Bu maddeler şunlardır:

1- men'-i inhilâl ve izmihlâl

2- yurdumuzdan düşman-ı mehîni tard u istîsâl

3- te'mîn-i hürriyet ve istiklâl

4- şekl-i sakîm-i idâreyi hâkimiyet-i millîyye tarz-ı selîminde te'sîs ve istikmâl

Alî Nazîf maddeler hâlinde verdiği bu “harika”ları teker teker açıklama yoluna gitmiştir. Sonrasında, “Dört Büyük Vazîfe” başlığı altında, bundan sonra millet olarak neler yapılması gerektiğinden bahseder. İlk olarak ülkenin bağımsızlığını kazanmasında şehitlerin katkısının olduğunu savunan Alî Nazîf, ülkeye ve onun asıl kurucusu olan şehitlere sahip çıkılması gerektiğini söyler. İkinci olarak, Osmanlı Devleti'nin köhneleşmiş devlet idaresinin kesinlikle kullanılmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Diğer bir konu, ülkede bulunan bütün ırkların din ve vatan birliği etrafında birleşmesi gerektiğiyle ilgilidir. Son olarak müellif, eğitime çok önem verilmesi gerektiğini, bu sayede uzun yıllar boyunca başka ülkelerin güdümünde olan ülke ekonomisinin, tamamen Türkiye'nin arzu ettiği bir şekle dönüşeceğini belirtir.

1.3.11. Kânûn-ı Medenî'nin Para Alışverişine Dair Maddelerinin Şerhi

Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış olan bu eser (İstanbul, 1927, 30 s.), medenî kanun gereğince iktisâdî manada yapılması gerekenleri özetler. Esere, gayr-i menkullere dair bir başlıkla başlanır ve taşınmaz malların hangi durumlarda satılacağı ya da kiralanacağına dair bilgiler verilir. Senetlere dair bilgi vererek devam eden müellif, son olarak borçlar kanunu bahsine girer ve alacaklı ile verecekli arasında yapılması gerekenlerden bahsederek eserini noktalar.

1.3.12. Şerh-i Kânûn-ı Tâbi'iyet

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslimleri ilgilendiren konular hakkında yazılan bir risaledir (İstanbul, H. 1324, 58 s.). Devlete tabi' olma

hususunda yapılması gerekenleri anlatan müellif, anayasada “ecnebî”lerle ilgili var olan maddeleri sıralamış ve her maddenin sonuna şerh ibaresi koyarak o maddeyi açıklama yoluna gitmiştir.

1.3.13. Mecmû'a-i Ma'lûmât-ı 'Adliyye

Alî Nazîf ve Talat Bey tarafından kaleme alınan bu eserin (İstanbul, H. 1312, 85 s.) yazılış amacı, Osmanlı dönemi mahkemelerinin işleyişi hakkında bilgi vermektir. Eser, Istilahat döneminde mahkemelerde yapılan askerî ve bürokratik değişikliklerin incelenmesi amacıyla kaleme alınmıştır. O dönemde hâlihazırda bulunan mahkemelere dair açıklamalar yapılır. Sonrasında devletin diğer kademelerinde yer alan komisyonlar hakkında bilgi verilir. Daha sonra o dönem ceza unsurlarıyla ilgili bilgi verilerek eser sonlandırılır.

1.3.14. İnsân ve Ahlâk

Müellif girişte eserin (İstanbul, H. 1318, 44 s.) konusunun insana özgü olan manevî hisler ve üstün niteliklere dair bahisler olduğunu söyler. Yiyip içmesinin, gülp ağlamasının ve ses çıkarmasının insanı diğer hayvanlardan ayıramayacağını dile getiren Alî Nazîf, Allah'ın insana bahşettiği konuşma yetisi, düşünebilme becerisi ve içinde taşıdığı duygular yoluyla hayvanlardan ayrılacağını belirtir. İnsanın ahlaklı olma yolunda ilerlemesinin en önemli aşaması olarak “diyânet” kavramını ele alan müellif, dinin insanoğlunun eşref-i mahlukat mertebesine ulaşabilmesi için en önemli basamak olduğunu söyler. Sonrasında din temelinde aile ilişkileri, eşlerin birbirleriyle nasıl geçinmesi gerektiği ve çocukların anne ve babaya olan sorumlulukları üzerinde durulur. Ele alınan bu konu başlıklarından sonra, konuya dair şiir örneklerinin verildiği ve müellifin bu örnekler üzerinden meramını anlatma yoluna gittiği görülmektedir.

1.3.15. İzâhlı Hukuk Usul Muhâkemeleri Kanunu

Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış olan eser (İstanbul, 1927, 171 s.), yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde geçerli olan hukuk kurallarının anlaşılması amacıyla yazılmıştır. Müellif eserinin girişinde Türkiye'nin en önemli ilkesinin adaletin doğru bir şekilde anlatılması olduğunu söyler. Eser, fihrist başlığı altında hangi konuların işlendiğine dair bilgiler verir. Fihristten sonra medeni kanunda yer alan konular maddeler hâlinde açıklanma yoluna gidilmiştir.

1.3.16. Zînetü'l-Kelâm

Çalışma konumuzu oluşturan bu eser (İstanbul, H. 1306, 36 s.), belâgatın üç subesinden biri olan bedî' ilmini incelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Müellif eserin girişinde, XIII. asırda Vahîd-i Tebrîzî tarafından yazılan *Miftâhü'l-Bedâyi'* adlı eseri temel aldığı dile getirir. Sonrasında eserine, özgün ve güzel sözün zorlama ve baskı olmadan gelişigüzel bir şekilde çıkması gerektiğini savunarak başlar. Söz kavramı ve sözün nasıl olması gerektiği üzerinde de duran Alî Nazîf bundan sonra, tarsî' başlığı ile başlayarak bedî' ilmini içeren kavramları açıklamaya başlar. Kavramlara dair yaptığı tanımlardan sonra şiir örnekleri de veren müellif, verdiği Farsça örneklerin çoğunu *Miftâhü'l-Bedâyi'*den, diğer Türkçe örnekleri ise Osmanlı dönemi şairlerinden seçmiştir.

Alî Nazîf'e atfedilen ama ulaşamadığımız eserler de bulunmaktadır. Bu eserler; *Miyârü'l-Eş'âr*, *Mirâtü'l-Beyân*, *Nüfûs*, *Teshîlü'l-Lisân* ve *Kilk-i Nâçiz*'dir.

Sonuç olarak, muhteviyatı hakkında bilgi verdiğimiz bu eserlerin konu dağılımına bakıldığında edebiyatı ilgilendiren üç eser bulunduğu görülmektedir. Bunlar; Farsça dilbilgisi kurallarının anlatıldığı *Cemâl-i İcmâl*, *Miftâhü'l Bedâyi'*nin tercüme edildiği *Tercüme-i Miftâhü'l Bedâyi'* ve yine *Miftâhü'l Bedâyi'* temel alınarak yazılan *Zînetü'l-Kelâm*'dir.

Alî Nazîf'in diğer eserlerinde işlediği konular ise; Osmanlı Devleti'nin millî kaynakları, hukuk sistemi, Sevr Antlaşması, İslamî terbiye, Kurtuluş Savaşı, kapitülasyonların kaldırılması, ve gayrimüslim sorunudur. Dolayısıyla müellifin eserlerinde, o dönemde yaşanan önemli siyasî, hukukî gelişmelere ve sosyal hayata kayıtsız kalmadığı, ve eserlerini ağırlıklı olarak bu minvalde yazdığı görülmektedir.

2. BÖLÜM: ZİNETHÜ'L-KELÂM'IN İNCELENMESİ

2.1. ZİNETHÜ'L-KELÂM VE MİFTÂHÜ'L-BEDÂYİ'DE BULUNAN TERİMLERİN MUKAYESESİ

Zînetü'l-Kelâm, XIII. asırda Vahîd-i Tebrîzî tarafından Fars diliyle kaleme alınan *Miftâhü'l-Bedâyi'*nin büyük bir oranda Türkçeye tercümesidir. Elimizdeki nüshası 1279 yılına ait olan *Miftâhü'l-Bedâyi'*, iki bölüm şeklinde tertip edilmiş; ilk bölüm terim açıklamalarına, ikinci bölüm ise şiir örneklerine ayrılmıştır. Alî Nazîf Zînetü'l-Kelâm'ın ön sözünde, *Miftâhü'l-Bedâyi'* ile birlikte XVII. asır müelliflerinden Abdulkadir el-Bağdadî tarafından yazılan *Hızânetü'l-Edeb* adlı Arapça eserden ve belâgati ilgilendiren diğer eserlerden de faydalandığını ifade etmiştir. Ancak *Miftâhü'l-Bedâyi'*nin incelediğimiz nüshasında ele alınan terimlerin, terimlerin sırasının ve terimlerden sonra yer alan örneklerin düzenlenişinin *Zînetü'l-Kelâm*'la benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu da Alî Nazîf'in, eserini çok büyük bir oranda *Miftâhü'l-Bedâyi'*den çevirdiğini bize göstermektedir.

Alî Nazîf, verdiği Farsça örneklerin çoğunu yine birkaç istisna dışında *Miftâhü'l-Bedâyi'*den almıştır. Ancak *Zînetü'l-Kelâm*'da Osmanlı Türkçesi ile yazılmış şiirlerden bolca örnek verilmesi, eseri bütünüyle çeviri olmaktan kurtarır. Ayrıca *Miftâhü'l-Bedâyi'*de, beyân ilmi içerisinde değerlendirilen, "istiâre, teşbîh, beyânü'l-iğrâk" ve bedî içerisinde yer alan "lugaz" adlı sanatlara, *Zînetü'l-Kelâm*'da yer verilmemiştir. Yine *Zînetü'l-Kelâm*'da yer alan "te'kîdüz-zem bimâyüşbihü'l-medh" ve "târîh" sanatları, *Miftâhü'l-Bedâyi'*nin incelediğimiz nüshasında yoktur. Alî Nazîf'in bahsedilen bu iki sanatı, kendisinin eklemiş olması muhtemeldir. Çünkü müellif, diğer terimleri incelerken *Miftâhü'l-Bedâyi'*den alınma Farsça örneklere yer vermesine rağmen, bahsedilen bu iki sanatı açıkladıktan sonra Osmanlı Türkçesi dışında bir örnek vermemiştir. Bu da görüşümüzü destekler niteliktedir.

Matbu şekline ulaşamadığımız *Miftâhü'l-Bedâyi'* elyazması hâliyle tarafımızdan okunmuş, *Zînetü'l-Kelâm*'la arasındaki benzerlik ve farklılıklara dair aydınlatıcı bilgiler aşağıda yer alan tabloda verilmeye çalışılmıştır. Yine tabloda, bahsettiğimiz bu iki eserde yer alan terimler ve (varsa) bu terimlere dair farklı yaklaşımlar ele alınmıştır. *Zînetü'l-Kelâm*'da yer alan terimlere, asıl metin olan

Miftâhü'l Bedâyi' esas alınarak bakılmış, terimlere dair farklı yaklaşımlar belirtilmiş, her iki eserde birbirini tekrar eden tanımlar, “ “ işaretiyle gösterilmiştir.

Zînetü'l-Kelâm'da Bulunan Terimler	Miftâhü'l-Bedâyi'de Bulunan Terimler	Zînetü'l-Kelâm'da Yer Alan Terimlerin Miftâhü'l-Bedâyi'deki Terimlerle Mukayesesi
Tarsî'	Tarsî'	“ “
Tecnisât	Tecnisât	“ “
İştikâk	İştikâk	<i>MB</i> 'de bu sanatın diğer adının tezârüb olduğu söylenir: “În san'at-râ tezârüb nîz h'ânend” (Tebrîzî, 1279, s. 2).
Sec'	Sec'	“ “
Maklûbât	Maklûb	Alî Nazîf'in üç başlık altında değerlendirdiği kalb sanatı, <i>MB</i> 'de dört başlık altında incelenmiştir. Fars edebiyatında kalb sanatının en meşhurlarının dört adet olduğunu dile getiren Tebrîzî, buna “kalb-i müstevî”yi de eklemiştir (1279, s. 3).
Reddü'l- Acüz 'Ale's-Sadr	Reddü'l- Acüz 'Ale's-Sadr	Tebrîzî, 'acem üstatlarının bu sanata “mutâbık ve masdar” adını verdiklerini ifade eder: “În san'at şeş nev' est ve înrâ ustâdân-ı 'Acem mutâbık u masdar nîz h'ânend” (1279, s. 3).
Tezâd	Mütezáddeyn	“ “
İ'nât	İ'tâb	“ “
Tazmîn-i Müzdevic	Tazmîn-i Müzdevic	“ “
Hüsnü'l-Matla'	Hüsnü'l-Matla'	“ “
Hüsnü't-Tahallus	Mürâ'ât-i Hüsn-i Tahallus	Tebrîzî bu sanatın diğer bir adının da makta olduğunu dile getirir (1279, s. 5).
Hissü't-Taleb	Hüsn-i Taleb	Bu sanatın <i>MB</i> 'de, bazen 'âşıktan bazen de memduhtan güzel bir şey talep etmek manasında kullanıldığı dile getirilir: “În san'at çonân bâşed ki gehî ez-memduh yâ ez-ma'sûk çîzî şîrîn-kârî

		talebed" (Tebrîzî, 1279, s. 5). Alî Nazîf buna bir de "lisân-ı münâsib" şartını eklemiştir.
Mürâ'ât-ı Nazîr	Mürâ'ât-ı Nazîr	" "
Medh-i Müvecceh	Medh-i Müvecceh	" "
Muhtemilü'z-Zıddeyn	Muhtemel	" "
Te'kidü'l-Medh Bimâ Yüşbihü'z-Zem	Te'kidü'l-Medh Bimâ Yüşbihü'z-Zem	" "
Te'kidü'z-Zem Bimâ- Yüşbihü'l-Medh	Yok	
İltifât	İltifât-ı Gâ'ib	" "
İhâm	İhâm	<i>MB</i> 'de "ihâm-ı sâde" adı altında bir ihâm çeşidine yer verilmemiştir. İhâm sanatını üçe ayıran Tebrîzî'ye göre bunlar; ihâm-ı mutlak, ihâm-ı tâm ve ihâm-ı nâkıstır. Alî Nazîf'in tasnifinden farklı olarak ihâm-ı mutlak tanımının yer aldığı <i>MB</i> 'de bu kavram; " İn san'at çonân bâşed ki her lafzî do ma'nî buved." (Tebrîzî, 1279, s. 5) şeklinde açıklanmıştır. Buna göre ihâm-ı mutlak, beyit içerisinde yer alan lafzın, iki anlam içermesi şeklinde tanımlanmıştır.
Siyâkatü'l-A'dâd	Siyâkatü'l-A'dâd	" "
Tensîku's-Sifât	Tensîku's-Sifât	" "
İ'tirâzu'l-Kelâm Kable't- Temâm	İ'tirâzu'l-Kelâm Kable't- Temâm	Alî Nazîf bu sanatın üç çeşit olduğunu söylemesine rağmen, üçüncü haşvi açıklamamıştır. <i>MB</i> 'de üçüncü haşv, "haşv-i kabîh" olarak geçer. Tebrîzî haşv-i kabîh için ise "Eger ân-râ ne-yârend bih bâşed." (1279, s. 7) tanımını kullanmıştır. Buna göre, atılmasında mahsur görülmeyen haşv-i kabîh'in şiirde yer almaması daha makbuldür.
Mütelevvîn	Mülevven	" "
İrsâl-i Mesel	İrsâl-i Mesel	" "
Su'âl ü Cevâb	Su'âl ü Cevâb	"Ez zebân-ı 'aşık u ma'sûk suhen gûyend." (Tebrîzî,

		1279, s. 7) tanımına başvuran Tebrîzî'nin bu sanatı “âşık ve sevgili dilinden karşılıklı soru cevap yoluyla konuşma.” şeklinde sınırladığı görülmektedir. Alî Nazîf ise böyle bir kıstas getirmemiştir.
Muvaşşah	Muvaşşah	Muvaşşah, MB'de “ Der-miyân-ı ebyât yâ der-evvel-i ebyât çend hurûf nigâh darend. Çûn ân harfhâ-râ cem' ârend nâmî yâ beytî yâ bîşter şevd.” (Tebrîzî, 1279, s. 7) şeklinde açıklanmıştır. Buna göre beyit başında ya da ortasında bulunan bazı harfler bir araya getirildiğinde anlamlı bir ismin çıkması, muvaşşah sanatını meydana getirir. Beyit ortasında harf bulunmasına dair bir kıstas, Alî Nazîf'in muvaşşah tanımında yoktur. Alî Nazîf, mısra başlarında bulunan harflerin bir araya getirilmesi ile bu sanatın oluştuğunu belirtir.
Mahzûf	Beyân-ı Hurûf-ı Bî Nokta	“ “
Cem' Tefrîk Taksîm	Beyân-ı Cem u Tefrîk u Taksîm	Cem', tefrîk ve taksîm sanatlarını tek bir ad altında toplayan Tebrîzî buna, “beyân-ı cem u tefrîk u taksîm” adını vermiştir. Ayrıca müellif bu sanatı beşe ayırmıştır: “cem'-i tenhâ, tefrîk-i tenhâ, taksîm-i tenhâ, cem' bâ-tefrîk, cem' bâ-taksîm” (1279, s. 9). Alî Nazîf'in ise; cem, tefrîk ve taksîm sanatlarını ayrı başlıklar altında ele aldığı görülmektedir.
Tecâhül-i 'Arif	Tecâhül-i 'Arif	“ “
Ta'accüb	Ta'accüb	“ “
Tard ü 'Aks	Tard ü 'Aks	MB'de tard ü 'aks için verilen tanım şöyledir: “Yek mısra' gûyend. Bâz nîm mısra'-ı âher-râ evvel ve nîm mısra'-ı evvel-râ âher h'ânend ki yek beyt şevd” (Tebrîzî, 1279,s. 10). Bu tanıma göre, mısranın ilk yarısında söylenen lafız, ters çevrilerek mısranın diğer yarısını tamamlamada

		kullanılır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi Tebrîzî bu sanatı mısra özelinde açıklamıştır. Eserinde verdiği iki örnek de beyit değil mısradır. Alî Nazîf'in bu sanatı beyit örneği vererek açıkladığı görülmektedir.
Câmi' ü'l-Kelim	Kelâm-ı Câmi'	“ “
Hüsn-i Ta'îl	Hüsn-i Ta'îl	“ “
Leff ü Neşr	Leff ü Neşr	“ “
Mülemma'	Mülemma'	“ “
Tazmîn	Tazmîn	“ “
Musammat	Musammat	“ “
Zü'l-Kâfiyeteyn	Zü'l-Kâfiyeteyn	“ “
Mu'ammâ	Mu'ammâ	“ “
Târih	Yok	

Yukarıda yer alan tabloda, her iki eserde bulunan terimler ve bu terimlere dair farklılıklar üzerinde durulmuştur. Tablo incelendiğinde *Zînetü'l-Kelâm*'da bulunan birçok terimin, düzen ve içerik olarak *Miftâhü'l-Bedâyi'* ile benzer olduğu görülmektedir. Öne çıkan farklılıklar da, isim değişikliğinden ya da altbaşlık ayırımından öteye gitmemektedir.

Alî Nazîf'in *Zînetü'l-Kelâm*'ı kaleme alırken temelde etkilendiği eser olan *Miftâhü'l-Bedâyi'*, dış kapağıyla birlikte otuz altı varaklık bir eserdir. İlk on dört varak, genel olarak bedî' ilminde yer alan terimlere dair açıklamalar içermektedir. Bununla birlikte teşbîh ve istiâre gibi beyân içerisinde yer alan benzetme unsurları da ele alınmıştır. Yine bu bölümde, terimler açıklandıktan sonra tanımları destekleyici örneklere de yer verildiği görülmektedir. Bütünüyle şiir örneklerinden meydana gelen ikinci bölüm ise yirmi iki varaktan oluşmaktadır. Bu örnekler içerisinde müfred beyitler olmakla birlikte; gazel, kaside, mesnevi gibi nazım şekillerinin varlığı da göze çarpar. Alî Nazîf'in bu bölümde yer alan şiir örneklerini eserine almadığı, dolayısıyla sadece ilk bölümde yer alan terimlerden ve terim sonlarında bulunan örneklerden faydalandığı tespit ettiğimiz diğer bir konudur.

Zînetü'l-Kelâm'da da aynı şekilde, ilk olarak terimlere dair açıklamalar ve destekleyici örnekler yer almaktadır. Eserin sonlarına doğru, sadece şiir örneklerinin yer aldığı ve ikinci bölüm olarak nitelendirebileceğimiz bir bölüm vardır. Bu bölüm tertip olarak *Miftâhü'l-Bedâyi*'ye benzemekle birlikte, verilen örneklerin dili bakımından farklılık gösterir. Çünkü bu bölümde, Osmanlı klasik çağından Tanzimat Dönemi'ne kadar uzanan zaman aralığında yazılmış Türkçe şiir örnekleri mevcuttur. Nazîf, terimleri tanımlarken örnek olarak kullandığı Farsça beyitlere, ikinci bölümde yer vermek yerine, bütünüyle Osmanlı Türkçesinden oluşan şiir örnekleri kullanmıştır. Verilen örneklerde, Tebrîzî tarafından birçok nazım türü –gazel, kaside, mesnevî- kullanılmasına rağmen, Nazîf'in sadece müfred beyit örnekleri vermekle yetindiği görülür. Ayrıca Tebrîzî'nin aksine Alî Nazîf'in, beyân içerisinde yer alan benzetme unsurlarına eserinde yer vermemiş olması, eserin yazılış amacının ve içeriğinin daha uygun olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, *Miftâhü'l-Bedâyi*'nin Türk diline yeni bir dönüşümü olarak tarif edebileceğimiz *Zînetü'l-Kelâm*, kavramların içeriği ve verilen örneğe kadar *Miftâhü'l-Bedâyi*' temel alınarak hazırlanmış bir eserdir.

2.2. ZÎNETÜ'L-KELÂM'IN TÜRK BELÂGATİNDEKİ YERİ

Tanzimat Dönemi'nde artış gösteren Türkçe belâgat eserleri, araştırmacılar tarafından içerik olarak üçe ayrılır: Belâgati tam kadrosu ile verenler, belâgatin bir şubesini vermekle yetinenler, belâgatte geçen bazı terimleri belli bir düzen gözetmeden verenler.

Çalışma konumuz olan *Zînetü'l-Kelâm*, belâgatin sadece bir şubesini veren eserler arasındadır. Sadece bedî' ilmine dair terimlerin ihtiva edildiği bu çalışma, tam bir belâgat eseri olma niteliğinden uzaktır. Kendi dönemi içerisinde *Zînetü'l-Kelâm*'a içerik olarak benzeyen diğer bir eser, Mehmed Mihrî tarafından kaleme alınan *Fenn-i Bedî'*dir (Mihrî, t.y., 88 s.). Kavalalı Mehmed Ali Paşa soyundan gelen Mısır hidivi (veziri) İsmail Paşa'nın, İstanbul ziyareti sebebiyle basılan bu eser, 88 varaktan oluşmaktadır (Yetiş, 2007, s. 66). *Fenn-i Bedî'*de, terimlerin açıklanmasında klasik belâgat eserlerinin temel alındığı; şiir örneklerinde ise

birçok Arap, Fars ve Türk şairinden faydalandığı görülmektedir. Bununla birlikte müellifin kendisine ait olan şiir örnekleri de mevcuttur. Şiir örneklerinde genelde İsmail Paşa'ya övgü olan eserin diğer adının da *el-Eserü'l-Celîl fî-Medh Alâ İsmâîl* olduğu bilinmektedir (Akdağ, 2016, s. 56). Ne zaman ve nerede yazıldığına dair elde kesin verilerin olmadığı *Fenn-i Bedî'*, klasik bedî' tasnifine göre tertip edilmemiş; lafzî ve manevî diye bir ayrıma tabi tutulmamıştır. İsmi *Fenn-i Bedî'* olmasına rağmen eserde, beyân ilmine dair bazı terimlerin söz konusu edildiği görülmektedir. Bahsedilen terimlerden sonra, *aksam-ı şiir* başlığı altında bazı nazım şekilleri açıklanmış ve bu terimleri destekleyici örnekler verilmiştir. Eser içerisinde yer alan terimler ise sırasıyla şunlardır:

Tarsî	Mütelevvin
Tecnisât	Tecâhül-i Ârif
Reddû'l-Acüz 'Ale's-Sadr	Su'âl ve'l-Cevâb
Reddû's-Sadr Ale'l-Acz	Muvaşşah
İştikâk	Gazel
Escâ	Kasîde
Tezâd	Teşbîb
İ'nât	Tercî'-i Bend
İsti'âre	Musammat
Tazmînü'l-Müzdevic	Müstezâd
Îhâm	Mu'ammâ
İltifât	Lugaz
Teşbihât	Rubâ'î
Siyâkatü'l-A'dâd	Ferd
Tensikü's-Sifât	Mesnevî

Yukarıda yer alan tablodan da görülebileceği gibi, *Fenn-i Bedî'*'nin klasik bedî' tasnifine uygun olmaması; isti'âre ve teşbihât gibi beyân içerisinde yer alan terimlere yer verilmesi; gazel, kaside, rûbai ve mesnevi gibi nazım şekillerinin ele alınması, eseri adıyla özdeş bir eser olmaktan çıkarmıştır.

Bahsedilen bu özellikler içinde, terimlerin lafzî ve manevî diye bir ayrıma tabi tutulmaması ve verilen şiir örneklerinin Farsça ve Türkçe olması, *Zînetü'l-*

Kelâm'da da benzer özellikler olarak karşımıza çıkar. Alî Nazîf'in eserine nazım şekillerini dâhil etmemiş olması ve bedî' ilmi içerisinde yer alan birçok terimin *Zînetü'l-Kelâm*'da bulunup *Fenn-i Bedî*'de bulunmaması iki eser arasındaki önemli farklılıklardır.

Aşağıda bulunan tabloda, her iki eserde yer alan terimler ve müelliflerin terimlere dair yaptıkları tanımlar yer almaktadır:

Zînetü'l-Kelâm'da Bulunan Terimler ve Tanımlar	Fenn-i Bedî'de Bulunan Terimler ve Tanımlar⁴
<p>Tarşî: Luğatda bir şeyin dürr ü güherle tevşîh ü tezyîni demektir. Bedî' ıstılâhınca bir mısra'da veyâhud fıkrada bulunan elfâz ü kelimâtın mukâbili olan dîger mısra'da veyâ cümlede mevcüd elfâza vezn u hurûfça muvâfîk u muṭâbîk olmasına denir.</p>	<p>Tarşî: Aşl-ı luğatde altun ve gümüŖü cevâhir ile tezyîn etmeye ve ıstılâhda ebyât ve escâ'da kelâmı kıṭ'a kıṭ'a edip muhtelif kıṭ'alarda olan elfâza nazîr nazîrine ve 'aded-i ḥarf ve âḥir ḥarekâtları revî kâ'idesine muvâfaqat edilmesine denilir.</p>
<p>Tecnîsât: Yedi nev' olup evvelkisi cinâs-ı tâmdır. Cinâs-ı Tâm: Nazmda ve neŖde cârî olup bir beyitde veyâhud cümlede vezn ü hurûfça muṭâbîk olarak vâki' olan iki veyâ ziyâde elfâzın ma'nâda başka başka olmasıdır. Cinâs-ı Nakış: Ḥarf ü hey'etde müttehîd olan kelimât-ı mütecânisenin ḥarekâtça muğâyeretidir. Cinâs-ı Zâ'id: Lafzın mütecânisinden birinin dîgerinden bir ḥarf ziyâdesi olmaqdır. Cinâs-ı Mürekkeb: Lafzın mütecânisinden biri basîṭ, dîgeri mürekkeb olmaqdır. Cinâs-ı Mükerrer: Elfâz-ı mütecânisenin birbiri ardınca vürûdudur. Cinâs-ı Muṭarraf: Lafzın mütecânisen yalnız bir ḥarfde muḥâlîf olmaqdır. Cinâs-ı Ḥat: Ŗüret-i ḥatça yekdîgerine beḗzeyip noktaca muğâyir olmaqdır.</p>	<p>Tecnîsât: Beyne'l-lafzeyn ol iki lafzın telaffuzda ve kitâbetde birbirine müŖâbih olmasıdır...evvelâ tecnîs-i tâm Ŗâniyen tecnîs-i nakış ŖâliŖen tecnîs-i zâid râbi'an tecnîs-i mürekkeb ḥâmisen tecnîs-i mükerrer sâdisen tecnîs-i muṭarraf sâbi'an tecnîs-i ḥatdır.</p>
<p>İstikâk: Cinâs envâ'ından olup yekdîgeriyle nisbet iŖtikâkiyyesi ve mukârenet lafziyyesi olan kelimât-ı münâsebenin isti'mâlidir.</p>	<p>İstikâk: Yek-dîgerinden müŖtaq olan kelimeteyn ma'nen müttefik ve nev'-i Ŗânî ma'nen muḥâlîf bulunacaqdır.</p>
<p>Sec': Üç nev' olup mütevâzî ve mütevâzin ve muṭarraf nâmlarıyla yâd olunur.</p>	<p>Escâ': Luğatde kumru âvâzına ve hedîr-i ḥamâmeye ve ıstılâhda daḥi kelâm-ı menŖürdan</p>

⁴ *Fenn-i Bedî*'de yer alan terimlerin transkript edilmiş Ŗekli Ahmet Akdağ'ın; *Kerküklü Mehmed Mihrî ve "El-Eserü'l-Celîl Fi Medh Alâ İsmâil" Adlı Eseri* (2016) isimli makalesinden alınmıştır.

	iki faşlanıñ aħırde ħurūf-ı vāhid üzere muvāfaqat eylemesine denilir.
Reddü'l-‘Acüz ‘Ale’s-Şadr: Bedī‘a-yı mezkūreniñ altı nev‘i var ise de mergūbu üç nev‘dir. Evvelkisi nesrde bir fıkranıñ nazmda bir beytiñ veyā mışra‘ıñ evvelinde bulunan lafz yine o ma‘nāda olaraq āħir-i kelāmda daħi bulunmağdır.	Reddü'l-‘Acüz ‘Ale’s-Şadr: Oldur ki āħir-i lafzeyn-i mükerrereyn veya mütecāniseyn āħer beytde ve lafz-ı āħir şadr-ı mışra‘-ı evvelde vāki‘ ola.
Tezād: Gece ve gündüz, nūr ve zulmet, āb ve ateş, şādī ve ğam gibi beynlerinde tıbāk ve teķābül bulunan şeyleriñ ictimā‘ıyla ħāşıldır.	Tezād: Tezād aña derler ki iki zıd olan ve birbirine gelen ma‘naları bir maħalde cem‘ eyleyeler ve ol cem‘ yā iki faşl cihetinden olur.
İ‘nāt: Buña lüzūm-ı mā-lā-yelzem daħi derler. Kelāmda vücūdı zarūrī olmayan elfāziñ mücerred ārayış ve zīneti için isti‘mālidir.	İ‘nāt: Oldur ki ħarf-i ridf veyāhud revīden evvel sec‘de lāzım olmayan ħarfi mücerred tezyīn için getüreler farāza getürmeseler daħi sec‘ ve ķāfiye ansız tamām oldurdu.
Tazmīn-i Müzdevic: Vezn ve ħurūfça müsāvī olup ancak ħarf-i evveleri başka başka olmakla tefrīķ edilen elfāz ile tertīb-i kelāmıdır.	Tazmīn-i Müzdevic: Oldur ki sec‘ ve ķavāfi ri‘āyet olundıktan sonra ba‘zı lafzlar getüreler ki veznde ve ķāfiyede birbirine müşābih olalar.
Hüsnü'l-Maṭla‘	Yok
Hüsnü't-Taħalluş	Yok
Hissü't-Taḷeb:	Yok
Mürā‘āt-ı Nazīr	Yok
Medħ-i Müvecceħ	Yok
Muħtemilü'z-Zıddeyn	Yok
Te'ķidü'l-Medħ Bimā Yüşbihü'z-Zem	Yok
Te'ķidü'z-Zem-Bimā-Yüşbihü'l-Medħ	Yok
İltifāt: Bir tarz-ı hoş-āyende ile sözü ħiṭābdan ğıybete ve ğıybetten ħiṭāba icrā ve imāledir.	İltifāt: Yüz çevirip teveccüh ederek merāsım ve istifsār-ı ħātırı edā‘ ve tertīb-i kelāmıda bir şey'e rāci‘ olan zamīr veyāhud fi‘li ibdāl edip ğāħ mütekellim ve ğāħ muħāṭab ve ğāħ ğā‘ib şığasını isti‘māl eylemeye denilir.
İhām: Sāde ve tām ve nāķış nāmlarıyla üç nev‘ olup İhām-ı sāde gerek basit olsun gerek mürekkep olsun tecnīs şüretinde bir kelimeden başka başka iki ma‘nā istinbātıdır.	İhām: İhām iki ma‘nāya şāmil kelimeye denilir. Meşelā şā‘ir veyāhud münşī ķarāyin-i sec‘ ü ebyātda bir kelime getürürler ki anıñ bir ma‘nāsı ķarībü'l-feħm ve diğeri ba‘ıdü'l-feħm olup müstemi‘ ol kelimeniñ istimā‘ında fikr ü endişesin ķarībü'l-feħm olan ma‘nāya zāħib olur ve ķā‘iliñ murādı ise ba‘ıdü'l-feħm olan ma‘nā olacağdır.
Siyāķatü'l-A‘dād: Yekdiğeriñe muķarın ve münāsib olan elfāziñ bir şırada bulunmasıyla olur.	Siyāķatü'l-A‘dād: Oldur ki birkaç efrād getirip ve her biri memdüħa isnāden nasaķ-ı vāhid üzere ta‘dād oluna.
Tensīķu’s-Şifāt: Bir şaħış veyāhud şey‘i şifāt-ı ‘adīde ile vaşf ü yād etmeğdir.	Tensīķu’s-Şifāt: Tensīķ nizām üzere dizmek ve nizāma ķomağdır. Meşelā şā‘ir veyāhud münşī nazm ve nesrde tertīb-i mütevātir ile birkaç şifātı yād eder.

İ'tirāzu'l-Kelām Kāble't-Temām	Yok
Mütelevvin: İki veznde okunabilen nazmdır.	Mütelevvin: Rengāreng olan ve efkārında s̄abit olmayıp oynaķ mizāc olana denilir. Meşelā şā'ir iki vezn üzere okunur bir beyt söyler.
İrsāl-i Meşel	Yok
Su'āl ü Cevāb: Muḥāvere t̄arīķiyle irād-ı kelām demektir.	Su'āl ü Cevāb: Oldur ki bir muḥāṭab peydā edip mışra'ı evvelde su'āl ve mışra'ı s̄anīde cevāb irād ola.
Muvaşşah: Her mışra' veyāḥud beytiñ evvelinde veyāḥud āḥirinde bulunan kelimātdan birer ḥarf alınarak bir isim ḳaşd ve iḥrāc olunmasına denir.	Muvaşşah: Muvaşşah bir şey'iñ tezyīn olunmasına ve bend bağlamağa denir. Meşelā şā'ir bir ḳaşīde veya bir ḳıṭ'a veya bir rubā'ī inşā eder beytleriñ birinci kelime veya birinci ḥarf veyāḥud birinci ḥarf ile āḥir ḥarfleri sıra ile alınıp yazıldıkda aḥdan bir ism veya bir beyt veya bir tārīḥ ḥāşıl olur.
Maḥzūf	Yok
Cem'	Yok
Tefriķ	Yok
Taḳsīm	Yok
Tecāhül-i 'Ārif: Bilirken bilmez gibi olmaķdır.	Tecāhül-i 'Ārif: Oldur ki bir nesneyi bilip de bilmemezlik eyleye.
Ta'accüb	Yok
Ṭard ü 'Aks	Yok
Cāmi'ü'l-Kelim	Yok
Ḥüsn-i Ta'līl	Yok
Leff ü Neşr	Yok
Mülemma'	Yok
Tazmīn	Yok
Musammaṭ: Dörde taḳsīm olunan bir beyt veyāḥud mışra'ıñ üç kısmı ḳāfiyede mütteḥid biri muḥtelif olmaķdır.	Musammaṭ: Veznde ve ḳāfiyede müttefiķ olan mışra'lardır ki ḳāfiyeden mā'adā veznde mışra'ı āḥirle müttefiķ olalar. Musammaṭ dört mışra'dan on mışra'a varıncaya dek şaḥīḥ olur. Ya'nī şī'ri dört baḥş ederler. Üç baḥşe dek bir güne ḳāfiye getürürler dördüncü baḥşinde aşıl ḳāfiye getürürler ki şī'riñ bināsı ol ḳāfiye üzere ola ve kezālik beş baḥş veya altı baḥş veya yedi baḥş eyleseler ona varıncaya dek buña göre ḳıyās eyle.
Zū'l-Ḳafiyeteyn	Yok
Mu'ammā: Ḥesāb-ı ebced işāresi veyāḥud ḳalb ü taşḥīf şan'atlarıñ icrāsıyla maḳşūd olan ismiñ mestüren ĩmā ve işāret edilmesine denir.	Mu'ammā: Şol kelām-ı mevzūna derler ki esmādan bir ism üzere remz ve ĩmā t̄arīķiyle delālet eyleye. Ve mu'ammā ta'miyeden

	müştağdır. Ve ta'miye örtmeye derler ve münāsebet beyne'l-ma'neyeyn oldur ki bu nev'-i kelāmda daħi setr etmek vardır. Zīrā bunda bir kimseniñ ismini setr edip bir ʔarīkiyle oña işāret ederler.
Tārīħ	Yok

Yukarıda mukayese edilebilmesi amacıyla verilmiş olan tablo incelendiğinde, her iki eserde ortak olan terimler ve buna dair yapılan tanımlar arasında fazla bir fark olmadığı görülmektedir. Bu durum, klasik belâgat eserlerinin doğal bir sonucudur. Çünkü klasik kuramsal eserler, belli bir geleneğin takipçisidir ve ele alınan terimler de geleneğin başlatıcısı olan müelliflerin tanımlarıyla benzerdir. Bununla birlikte ele alınan bedî' terimlerinin daha makul bir sayıda olması ve beyân içerisinde yer alan terimlerin esere dâhil edilmemiş olması *Zinetü'l-Kelâm'ı Fenn-i Bedî'*den ayırmaktadır. Mehmed Mihrî eserine; bazı nazım şekilleri, beyâna dair bazı benzetme unsurları ve bedî'yi ihtiva eden bazı terimleri almakla yetinmiş; dolayısıyla eserin başlığı ve içeriği arasında uygun olmayan bir tablo ortaya çıkmıştır. Alî Nazîf ise bizzat tercüme ettiği *Miftâhü'l-Bedâyi'*de yer alan beyân unsurlarını bile eserine dâhil etmemiş, böylece amacına uygun bir eser ortaya koymuştur.

SONUÇ

İslam öncesinde var olan, İslamiyet'le birlikte kuramsal çerçevesi çizilen ve bu dine inanan ortak kültürlerin ana dillerini işledikleri itici bir güç hâline gelen belâgat, Osmanlı dünyasında da asırlar boyunca, Arap ve Fars edebiyatında yapılan belâgat çalışmaları temel alınarak ilerlemiştir. Osmanlı'da XVI. asırda başlayan belâgat çalışmaları, XIX. asra kadar Arap dünyasında Sekkakî, Kazvinî ve Teftâzânî; Fars edebiyatında ise Raduyânî ve Reşîdüddîn-i Vatvat geleneği takip edilerek ilerlemiştir. Bu yüzyıllar arasında kaleme alınan Türkçe belâgat eserleri sayıca az olmakla birlikte, belâgati tam kadrosu ile veren telif bir eser de yoktur.

Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde ise hâkim gücün el değiştirmesine paralel olarak, bu durumun değiştiği ve her alanda olduğu gibi kültürel çalışmalarda da Batı'nın temel alındığı görülür. Bu dönem münevverleri, Arap ve Fars kültürlerinin cazibesini yitirmesiyle birlikte, Türkçe telif eser yazma yoluna gitmişlerdir. Ancak Arap ve Fars kaynaklı klasik belâgat eserlerinin çevrilmeye devam edildiği de görülmektedir. Ayrıca Batı kültürünün hâkim olmasıyla birlikte, retorik çalışmalarına da önem verilmiştir. Bu çağda oluşan çift kültürlülük, yazar ve şairlerin eserlerini hem Doğu hem de Batı ekseninde kaleme almasına sebep olur. Edebiyat, hukuk ve siyaset içerikli eserleriyle karşımıza çıkan Alî Nazîf'te de bu ikili yapıyı görmek mümkündür. Alî Nazîf'in kaleme aldığı eserlerin birçoğu eski ile yeninin mukayesesi niteliğindedir. Özellikle hukukî ve siyasî konularda ele aldığı eserler, geçiş döneminin bütün özelliklerini yansıtır.

Salt geleneği devam ettirdiği eserleri de mevcut olan Alî Nazîf'in *Zînetü'l-Kelâm*'ı, bu eserlerden biridir. XIII. asırda Vahîd-i Tebrîzî tarafından kaleme alınan *Miftâhü'l-Bedâyi'* isimli eserin Türkçeye tercümesi olan eser, tanım ve tasnif itibariyle *Miftâhü'l-Bedâyi'*yi takip etmiştir. Tahran'da Kitâbhâne-i Meclis-i Şurâ-yı İslâmî'de kayıtlı olan *Miftâhü'l-Bedâyi'*, otuz altı varaklık bir el yazmasıdır. *Zînetü'l-Kelâm*'la mukayese edebilmek amacıyla tarafımızdan okunan bu eserde, genel olarak bedî' ilmine, az da olsa beyân ilmine dair kavramlar ve destekleyici örnekler yer alır. Eserin ilk on dört varak terimlerin tanımlarını ve örneklerini içerir. Sonrasında bulunan yirmi iki varak bütünüyle şiir örneklerine ayrılmıştır. Bu

örnekler arasında kaside, gazel, mesnevi ve rübai gibi türler bulunmaktadır. Bu bölüm Alî Nazîf tarafından çevrilmemiş, sadece terimlerin anlatıldığı ilk on dört varaklık kısım *Zînetü'l-Kelâm*'a dâhil edilmiştir. Eser bu yönüyle bütünsel olarak tercüme bir eser olmaktan uzaktır. Ancak ele alınan terimlerin düzeni, işlenişi ve verilen Farsça örnekler *Miftâhü'l-Bedâyi'* etkisiyle yazılmıştır.

Bu kısımdan sonra, *Zînetü'l-Kelâm*'ın döneminde içerik olarak benzeyen *Fenn-i Bedî'* ile mukayesesi yapılmıştır. *Zînetü'l-Kelâm*'da bulunan terimler, genel itibariyle bedî'de yer alan terimler iken, *Fenn-i Bedî'*de işlenen terimler beyân ilminden ya da klasik edebiyatta işlenen nazım türlerinden iktibâs edilmiştir. Eserin bu yönüyle adıyla özdeş bir eser olmadığı aşıkardır. Her iki eserde işlenen ortak terimler ise; tarsi, tecnisat, iştikak, reddü'l-'acüz 'ale's-sadr, tezdad, i'nat, tazmin-i müzdevic, iltifat, iham, siyakatü'l-a'dad, tensiku's-sıfat, mütelevvin, su'al ü cevab, muvaşşah, tecahül-i 'arif, musammat ve mu'amma'dır. Her iki eserde de terimlere dair yapılan tanımların benzer olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla klasik gelenek takipçisi olan bu iki eserin, asırlar boyunca süregelen benzer tanımları devam ettirdikleri görülmüştür.

Metnin yapmış olduğumuz yazıçevriminde bazı değişiklikler yapmak zorunda kaldık. İncelediğimiz nüshada bulunan Farsça metinlerin vezne uymaması ve eksik olan sözcüklerden doğan anlam uyumsuzluğu sonucu, *Miftâhü'l-Bedâyi'*de bulunan Farsça beyitlerle karşılaştırma zarureti doğmuş; bunun sonucunda doğru olan beyit metne dâhil edilmiş, gerekli değişiklikler de dipnotta belirtilmiştir. Yine verilen bazı Türkçe beyit örneklerinde de buna benzer sıkıntıların olduğunu tespit ettik. Çözüm yolu ise bu tarz beyitleri asılları ile karşılaştırarak düzeltmek oldu.

Bu çalışmanın sonucunda, hakkında bir malumat olmadığı tespit edilen Alî Nazîf ve eserleri edebiyat dünyasına tanıtılmaktadır.

3. BÖLÜM: ZÎNETÜ'L-KELÂM'IN ÇEVİRİYAZILI METNİ

3.1. ÇEVİRİYAZILI METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

- a. Eserin çevriyazımı yapılırken, metin içinde bulunan Türkçe beyit örnekleri asıllarıyla karşılaştırılmış, eksik ya da yanlış olan beyitler dipnotta gösterilmiştir.
- b. Farsça ve Arapça önekler, eklendiği kelimedenden önce çizgi ile ayrılmıştır.
- c. Metin, XIX. asır Osmanlı Türkçesi ses özellikleri dikkate alınarak okunmuştur. Farklı dönemlere ait Osmanlı Türkçesi beyitleri, kendi dönemi ses özellikleri dikkate alınarak verilmiştir.
- d. Tamamlanmış olmasına rağmen nokta konulmayan kimi cümleler, noktalama işaretlerine uygun bir şekilde yazılmıştır.
- e. Eserin çevriyazımı yapılırken *Miftâhü'l-Bedâyi'* ile karşılaştırılmış, özellikle eksik ya da yanlış olduğu tespit edilen Farsça beyit örnekleri, *Miftâhü'l-Bedâyi'*de yer alan doğru örnekler temel alınarak düzeltilmiş ve bu düzeltmeler dipnotta gösterilmiştir.
- f. Çevriyazıda yazım birliği sağlamak amacıyla (Ünver, 1993, s. 51-89)'daki önerilere uyulmuştur.
- g. Metin İçinde Yer Alan Kısaltmalar Şunlardır:

AK	Adnan Karaismailoğlu
EB	Ekrem Bektaş
MB	Miftâhü'l-Bedâyi'
MÇ	Mustafa Çıpan
YN	Yazarın Notu
ZK	Zînetü'l-Kelâm

- h. Metinde aşağıdaki transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır:

ء	د	ش	Şş
ا	Āā	ص	Şş
ب	Bb	ض	Đđ, Žž
پ	Pp	ط	Tt
ت	Tt	ظ	Zz
ث	Ṣṣ	ع	‘
ج	Cc	غ	Ğğ
چ	Çç	ف	Ff
ح	Hh	ق	Kk
خ	Hh	ك	Kk, ŋ
د	Dd	ل	Ll
ذ	Zz	م	Mm
ر	Rr	ن	Nn
ز	Zz	و	Vv, Oo, Öö, Uu, Üü
ژ	Jj	ه	Hh, Ee, Aa
س	Ss	ی	Ī, ī, Yy, Iı, İi

3.2. ÇEVRIYAZILI METİN

ZĪNETÜ'L-KELĀM

Eşer

‘Alī Nazīf

Kādı Paşa Hafīdī Sürūrī Paşa-zāde

Yaşasın pādişāhımız ki cihān
 Devr-i ‘adlinde pür-meserrettdir
 Bā-ḥuşuş aşdıka-yi ehl-i kalem
 Nā’il-i ni‘met-i sa‘ādetdir
 (Sa‘ādet)

Ma‘ārif Nezāret-i Celīlesinin 1276 numarolu ruḥşat-nāmesiyle ṭab‘ olunmuşdur.

Der-saādet

(Maḥmūd Bey) Maṭba‘ası Bāb-ı ‘Ālī Civārında Ebussu‘ūd Cāddesinde Numero 72

(2)Vazīfe

Kevākib-i lā-tuḥṣā-yı fevā'idi meṭālī'-i fūhūmda izhār ü ibrāz ve envā'-ı envār-ı ma'ārifle aḳṭāb ü aḳṭārı pür-nūr u zīnet-sāz buyurmuş olan vācib-i te'ālā ḫāzretleri ḫāmī-i ma'ārif-i 'ālem menba'-ı envār-ı faẓl u ni'am menşūru'l-'ālem manşūru'l-'ālem şevketlü pādişāhımız veliyy-i ni'met mufahḫam efendimiz ḫāzretlerini ile'l-āḫiri'd-devrān erīke-pīrā-yı şevket ü şān ve fermān-fermā-yı kemāl-i 'adl ü iḫsān buyursun āmīn.

Şa'şa'a-i 'adl ü şevketi 'uyūn-ārā-yı cihān olan pādişāh-ı ma'ārif-perver şehinşāh-ı me'ālī-güster efendimiz ḫāzretlerinin 'ināyāt-ı bī-ğāyāt ve müsā'adāt-ı merāḫim-āyāt-ı hümāyunlarıyla 'Osmānlılık 'āleminde nev-be-nev vücūd bulan bunca āsār-ı felāḫ ü sa'ādetden nāşī gönlünde zerrece ḫiss-i ḫamiyyet ve ḫazṣ-ı ma'rifet ü medeniyet mevcūd olan her bir ferd elinden geldiği ve diliniḡ döndüğü ḫadar du'ā-yı vācibü'l-edā-yı (3)cenāb-ı pādişāhī vazīfe-i şer'iiyesini kemāl-i şükrān u minnetle memzūc u müzdevic olarak īfā ve o yolda ḫidmet-i mefrūza-i muḫaddesesini edā etmekde olduğundan enfās-ı ma'dūde-i ḫayātını veliyy-i ni'met-i mu'azzam ü mufahḫamınıḡ ḫidmet-i du'ā vü şükrānına ḫaşr u vaḳf etmiş bir bende-i şādıḫıḡ fer'ı olan bu 'abd-i za'īf ya'nī Sürūrī-zāde Nazīf daḡi mücerred 'uhde-i 'abīdānesine terettüb eden o vazīfe-yi nazīfeyi ḫüsn-i īfā ḫaşdıyla bu risāleciği bi't-taḫrīr veliyy-i ni'met-i 'ālem şevketlü pādişāhımız efendimiz ḫāzretlerinin ḫidmet-i müstevcibü's-sa'ādet-i pādişāhānesi nāmına olarak yād u tezkīr eylemiştir.

Ve min-Allāhi't-tevfīk

Āmedī-i Dīvān-ı Humāyun ḫulefāsından

'Alī Nazīf

(4) ZĪNETÜ'L-KELĀM

BĪSMİLLĀHİ'R-RĀHMĀNİ'R-RAHĪM

Elfāzın intizām ü selāseti ve ma'nānın irtibāt ü feşāhati bir şan'ata fedā edilerek sektedār olmamak üzere şanāyi'-i lafziyye vü ma'neviyye ile tezyīn-i kelām olunur.

Bedāyi'-i Kelāmiyye: Tazyīk ü it'āb ile iltizāmī şūretinde olmayıp gelişigüzel tarzında bulunmalıdır. Zīrā zoraki yapılmış şeyler kelāma leṭāfet vermekden ziyāde külfet muḳtezāsı olarak sıḳlet getirir.

Lisānımız 'Arabī vü Fārsī vü Türkī bu üç nāzik ve mühim esāsdan mürekkeb olduğundan her birinden başka başka istifāde ile tevşīḥ-i kelāma meydān vardır. Ma' hāzā lisānımızın Türkçe olduğunu bilerek şīve-i lisānı gözedip oña göre söylemeli ve o yolda yazmalıdır.

Söz: Mütekellimin ifādesi, muḥāṭabın istifādesi esāsından 'ibāret olmağla tefehhümü eşkāl edecek şekilde olmaması lā-büddür. Binā-ber-īn gerek şīrde gerek nesrde sādellik ve düzgünlük dāḥilinde olarak şanāyi'-i mebsūte ile tezyīn-i kelām olunmalıdır. Bu esās üzere yapılır ve olur ise -ḥilḳaten- müstesnā yaradılmışlardan (5) olan bir bedī'anın lāyığı ve münāsibi vechile tezyīn ü tarşī'ine beñzer kī mergüb ve maḳbūldür.

Bi-izn'illāhi te'ālā telfīk ü taḥrīri şadedinde olduğumuz bu risāle tezyīnāt-ı mebhūs-ı 'anhānın envā'ıyla uşūlünden baḥiṣ olup Vaḥīd-i Tebrīzī raḥmetullāhu'l-Bārīnün *Miftāḥü'l-Bedāyi'* nām eşeriyle *Ḥizānetü'l-Edeb* nām kitābdan ve sāir ba'zı kütüb-i edebiyeden me'hūz ü muḳtebesdir.

Tarşī': Luğatda bir şeyin dürr ü güherle tevşīḥ ü tezyīni demektir. Bedī' iştīlāhınca bir mışra'da veyāḥud fıkrada bulunan elfāz ü kelimātın muḳābili olan diğerk mışra'da veyā cümlede mevcūd elfāza vezn u ḥurūfça muvāfiḳ u muṭābıḳ olmasına denir.

Mişāl

Ey ez-ruḥ-i rengīn-i to bī-māye-i ḳamer⁵

V'ez-pāsuḥ-i ūīrīn-i to bī-pāye-i ūeker

Dīger

‘Avārifde odur bir baḥr-i vāsi‘

‘Avāṭıfda odur bir mihr-i lāmi‘ (Li-nāmıḳıhi)

İşte bu iki mişālde vezn u ḥurūf tertibince elfāzıñ tevāfuḳı vāḳı‘dir.

Tecnīsāt: Yedi nev‘ olup evvelkisi cinās-ı tāmıdır.

Cinās-ı Tām: Nazımda ve neşrde cārī olup bir beyitte veyāḥud (6) cümlede vezn ü ḥurūfça muṭābıḳ olarak vāḳı‘ olan iki veyā ziyāde elfāzıñ ma‘nāda başḳa başḳa olmasıyladır.

Mişāl

Ey mihr-i felek-rā zi-meh-i rüy-i to tābī⁶

Der-zülf me-deh be-ḳasd-ı ĩn dil ūode⁷ tābī

beytindeki tāb lafızları yekdīgeriniñ ‘aynı olmamaḳla berāber ma‘nen muḥālif olup tāb-ı evvelden ziyā vü rüūenāyī ve tāb-ı ūānīden zülfe ‘āid bir nev‘ perīūānī maḳūd ü mu‘teberdir.

Dīger

Söyle dil-dārıma benden ey bād

‘Ömr ü iḳbāl-i ūumā eözün bād (Li-nāmıḳıhi)

⁵ Ey: MB, -ZK

⁶ tabī MB: tāb ZK

⁷ ūode: ZK, -MB

Bu mülemma'da vāki' bād lafızları dağı vech-i mebsūt üzere olup biri hevā ve rüzgār ma'nāsını dīgeri ise olsun ma'nāsında emr-i ğā'ibi müfıddir.

Dīger

Fağr ederdin ğülünle ğülzāra

Cāy-ı şādī idin dil-i zāra (Mu'allim Nācī Efendi)

Bu beyitteki zār kelimeleri dağı lafzen muvāfiđ ma'nen muđālif olmağla cinās-ı tāmı taşşıl eder.

Neşrde

Ğülzār-ı şabi'atın şu nev-reste nihālinde ğörülen meyve kendüsi (7) için bir bār-ı ğirān gibi olduğu ĥalde bizim için bir bār-ı řirīn-ğüvārdır.

Bu mişāilde bulunan bār lafızlarından dağı cinās-ı tām şan'atı istinbāt olunur.

Cinās-ı Nākıř: Ĥarf ü hey'etde mütteĥid olan kelimāt-ı mütecānisenin ĥarekātça muğāyeretidir.

Mişāl

Ğüş-i ĥar be-furūş u⁸ dīger ğüş-i ĥar

K'īn soĥen-rā der-ne-yābed ğüş-i ĥar⁹

(Cenāb-ı Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī)

İş bu beyt-i 'ālīde ğörülen ĥar lafızları hey'etde müttefiğ bulunduğları ĥalde ĥarekede muğāyir olup biri fetĥ ile dīgeri kesr ile oğunur.

Dīger

Sākī fezā-yı ğülşene gel ğül zamānidur (Selamī-i Ĥadīm)

⁸ u: AK, -ZK

⁹ ĥar: AK, -ZK

mışra‘ındaki gel-gül kelimeleri ile mışra‘-ı âtîdeki vird-verd lafızları dağı ol vechile ĥarfde mu‘tâbık ĥarekede ĥayr-ı muvâfık olarak tecnîsen vâkı‘dirler.

Mışra‘-ı mezbûr

‘Andelîbiñ virdidür ol verd-i nev (Li-nâmıkihi)

Cinâs-ı Zâ‘id: Lafzın mütecânisinden biriniñ dîgerinden bir ĥarf ziyâdesi olmağdır.

(8)Miŝâl

Me-bâd bî-leb-i la‘l-i to bâde ber-kef-i mâ

Ez-ân ki bî-leb-i la‘l-i to bâde bâşed bād

Bu miŝâldeki me-bâd ve bād cinâs-ı zâ‘idi mutâzamın olup çeşm ve çeşme dağı envâ‘ındandır.

Cinâs-ı Mürekkeb: Lafzın mütecânisinden biri basî‘, dîgeri mürekkeb olmağdır.

Miŝâl

Erbâb-ı nağar sevip öperler

Yerlerde sürünmesin o perler

(Mu‘allim Nâcî Efendi Kebûter’inde)

Bu beyitte vâkı‘ o per-öper kelimelerinden biri basî‘ dîgeri mürekkeb olmağla bedî‘a-yı mezkûreyi ĥâvîdir.

Cinâs-ı Mükerrer: Elfâz-ı mütecâniseniñ birbiri ardınca vürûdudur.

Miŝâl

Çü çeşm-i to-râ hest peykâr¹⁰-ı kâr

¹⁰ peykâr MB: beykâr ZK

Buved¹¹ cān-ı men z'ān dil-āzār zār

Burada ğaraż bī-kār kār āzār zār olup mütecānisen ve ta'ķiben vārid olmuşlardır.

Dīĝer

Pertev ĥayāl-i ķāmeti çeşm-i terimdedir

Olsun o serv-i nev-rese mecrā-yı çay cāy (Pertev merĥūm)

beyti daĥi cinas-ı mükerrer şan'atına mişāl 'addolunabilir.

(9) **Cinās-ı Muţarraf:** Lafzın mütecānisen yalnız bir ĥarfde muĥālif olmaķdır.

Mişāl

Goftī be-dehem dād to ger cān be-dehī

Şad şükr-i Ĥudāy-rā ki dādem dādī

İş bu beyitdeki dādem ve dādī be-dehem ve be-dehī kelimeleri nazar-ı tedķiķe alınmalıdır.

Cinās-ı Ĥat: Şüret-i ĥaţça yekdīĝerine beñzeyip noķtaca muĝāyir olmaķdır.

Mişāl

Öyle pek baķmayıñ ki zīrā

Ĥāl-i dil-ber ĥāl-i sevdā getirir (Li-nāmıķihi)

İşte bu mişāldeki ĥāl ve ĥāl cinās-ı ĥaţta dāldir.

İştikāk: Cinās envā'ından olup yekdīĝeriyle nisbet iştikāķiyyesi ve muķārenet lafziyyesi olan kelimāt-ı münāsebeniñ isti'mālidir.

Mişāl

¹¹ Buved: MB, -ZK

Çū nūş-ı la'l-i to dāru'ş-şifā'-i bīmārest
 Be-cān-i ḥaste şifā'¹² mī-resed ez ān¹³ şefeteyn
 Dīger
 Me-kon ḥiṭāb eger ez-bendegān ḥaṭā āyed
 Be-luṭf der-güzer u cürm-i bende der-güzerān¹⁴

(10) beytlerinde vāki' şifā ve şefeteyn ḥiṭāb ve ḥaṭā der-güzer ve der-güzerān kelimeleri ğāyet hoş-āyende olarak bedī'a-yı iştikākı irā'e etmişlerdir.

Sec': Üç nev' olup mütevāzī ve mütevāzin ve muṭarraf nāmlarıyla yād olunur.

Mütevāzī: Veznen muvāfiq-ı yekdiğer olan elfāzıñ ḥarf-i revīce daḥi tevāfuğundan 'ibāretidir.

Nesrde Mişāl

Ricālde 'ilm ü kemāl ve nisvānda ḥilm ü cemāl maḫşüddur.

İşte bu 'ibāredeki 'ilm ü kemāl ve ḥilm ü cemāl veznen muṭābık oldukları gibi ḥarf-i revīleri daḥi birdir. Ḥarf-i revī sondaki ḥarfe denir.

Nazmda sec' kâfiye maḫāmında olup faḫaṭ onda mu'teber olan yalnız ḥarf-i revīdir, sec'de olduğu gibi tevāfuğ değildir.

Mişāl

Her rüzını 'ıyd-ı cedīd

Ḳılsun o Ḥallāk-ı Mecīd (Faḫīriñ bir ḫaşıdesinden)

Sec'-i Mütevāzin: Veznde muvāfiq olup ḥarf-i revīce muḫālif bulunan elfāz ile olur.

Mişāl

¹² devā MB: şifā ZK

¹³ ān: MB, -ZK

¹⁴ İmzāsız olan ebyāt-ı Fārisī cenāb-ı Vahīd-i Tebrīziniñdir. (Y.N.)

Cārī mi ḥaṣre kadar bu mekr ü ihtiyāl
Cā'iz midir ki eyliyoruz o ḳubḥı ihtiyār (Lā-edrī)

(11) Bu mişāldeki ihtiyāl ve ihtiyār kelimeleri vech-i mebsūt üzere vāḳi'dir.

Neşrde Mişāl

Faşl-ı rebī'îñ eşcār u ezhāra baḥş etdiği cihāz ḥaḳḳıyla tezyīn-i şeş-cihāt etmiş olmağla
şāyeste-i şāpāş-ı cihāndır.

Bu 'ibāredeki cihāz ve cihāt ve cihān bedī'a-yı mezkūreye nişāndır.

Sec'-i Muṭarraf: Ḳāfiye ve sec'î teşkīl eden ḥarf-i revī muvāfiḳ olup yalnız tertīb-i
ḥurūfça muğāyeret bulunmasından 'ibāretidir.

Mişāl

Şubḥ-ı şādıḳ gibi rūşen-dil idi
Şarḳ u ğarba keremi vāşıl idi ('Ārif Ḥikmet)

İşte bu beyitte bulunan dil-vāşıl kelimeleri ol vechiledir.

Neşrde mişāli

Çalışmalıdır ki 'ālemde 'ilm ü hüner insānı 'azīz ve mu'teber eder.

Maḳlūbāt: Bunun üç nev'-i meşhūrı olup onlar da:

Maḳlūb-ı Ba'z, Maḳlūb-ı Küll, Maḳlūb-ı Mücennaḥdır.

Maḳlūb-ı Ba'z: Bir lafzın ba'zı ḥarfî taḳdīm ve te'hīr edilerek ḳalb şan'atı icrā olunur.

Mişāli

Şükr-i Ḥudā ki şirk-i Ḥudā der-dil-i vaḥīd

Hergiz ne-buved¹⁵ ādem ez-ān rūy¹⁶ āmede¹⁷ est¹⁸

(12) Beyt-i mezkûredeki şükr ve şirk ve ādem ve āmed lafzları yekdîgeriniñ maqlûbu olup şükr kelimesiniñ kâfi ahire getirildikde şirk ve ādem lafzınıñ mîmi ortaya alındıkda āmed şüretleri ba‘z şüretiyle ‘aks-endāz olur.

Dîger

Ḥurûf-ı meste nazār kı l sitem bozuntusudur

Emel dedikleri ancaḳ elem bozuntusudur

Cihānda eyleme reddi ḳabûlden tefriḳ

Nuḳûş-ı men‘e nazār kı l ni‘am bozuntusudur (Ḥāzıḳ merḥûm)

Maqlûb-ı Küll: Bir kelimeyi teşkîl eden ḥurûfuñ bütûn bütûn ‘aksedilmesine denir.

Miṣāl

Ders-i ‘ibretdür bütûn bu germ ü serd

İşte bu mışra‘daki ders ve serd lafızları birbiriniñ külliyen maqlûbudur.

Maqlûb-ı Mücennaḥ: Bir mışra‘ veyāḥud beytiñ evvel ve ahirinde bulunan kelimeyeniñ ‘aks ve ḳalb edilmesine denir.

Miṣāli

Genc-i vaşleṣ¹⁹ eger be-çeng ārem

Ne-ḥorem cevri-i yār²⁰ u²¹ ṭa‘ne-i ceng

¹⁵ ne-buved MB: be-neved ZK

¹⁶ rūy MB: rû ZK

¹⁷ āmede MB: āmed ZK

¹⁸ est MB: û ZK

¹⁹ vaşleṣ MB: vaslet ZK

²⁰ yār: MB, -ZK

²¹ u: MB, -ZK

Dīger

Rām olmuşıdı aña şīrān ile mār (Li-nāmıķihi)

(13) mişālindeki genc ve ceng ve rām ve mār vecḥ-i mebsūt üzere vaķi⁶ olup maķlūb-ı mücennaḥdır.

Reddü'l-‘Acüz ‘Ale’s-Şadr: Bedī‘a-yı mezkūreniñ altı nev‘i var ise de mergūbu üç nev‘dir. Evvelkisi nesrde bir fıkranıñ nazmda bir beytiñ veyā mışra‘ıñ evvelinde bulunan lafz yine o ma‘nāda olarak āḥir-i kelāmda daḥi bulunmaķdır.

Mişāli

Şabā mī-resāned²² be-men būy-i düst

Ki bādā do şad ‘āferīn ber-şabā

Dīger

Şaķın aldanma o dil-firīb-i dehre

Sözümü diñle peşimān olma şaķın

Bu mişāllerde şabā ile şaķın kelimeleri beytin evvel ve āḥirinde reddü'l-‘acüz ‘ale’s-şadr şūretiyle mükerrerdir.

Nesrde Mişāli

İnsān ‘ilm ü kemāl gibi vesā’il-i temeddün ile insāndır.

Reddü'l-‘Acüzüñ Nev‘-i Şānisi: Lafzda muvāfiķ ma‘nāda muḥālif olan iki kelimeniñ mütecānisen kelāmıñ evvel ve āḥirinde bulunmasıdır.

Mişāl

Bād-ı şarşar eserse de dönmem

²² mī resāned MB: mī resed ZK

Giderim ğayrı her çi bād-ā-bād (Li-nāmıkihi)

(14)Dīger

Bāz-i ğam-i to morġ-i dilem-rā şikār kerd

Bāşed ki Hakk rehānedem²³ ez-çeng-i bāz bāz

İşte bu iki beytiñ evvel ve āhirinde mütecānisen tevārüd etmiş olan bād ve bāz kelimeleri ol vechile bedī'a-yı mezkūreyi temsīl etmiştir.

Nev'-i Şālis: Bir beytiñ evvelki mışra'ının miyānında bulunan lafz mışra'-ı şānīde şon olarak getirilmekdir.

Mişāl

Gerçe der-dil be-cuz ez-mihr-i rūhet²⁴ nīst me-rā

Mī ne-dānem ki to bā-bende çe dārī der-dil

Burada maşşūd der-dil olup hem mışra-ı evvelin miyānında hem de mışra'-ı şānīnin şonunda vāki' olmuştur.

Tezād: Gece ve gündüz, nūr ve zulmet, āb ve ateş, şādī ve ğam gibi beynlerinde tıbāk ve teķābül bulunan şeylerin ictimā'ıyla hāşıldır.

Mişāl

Pek tatlı gelir 'aşıka telhī-i muħabbet

Sevdā-zedenin ħandesidir girye vü zārī (Li-nāmıkihi)

Bu beyitdeki tatlı ve acı ħande ve girye tezād vechile vārid olmuştur.

²³ rehānedem MB: rehānedes ZK

²⁴ mihr-i rūhet MB: mihr u vefā ZK

(15) Dīger

Dā'im nazarımda sūr u mātem
Hem-dem baḡa hem-sürūr u hem-ḡam

Mu'allim Nācī Efendiniḡ bu beyti daḡi tezādı şāmil olabilir.

Dīger

Eden vuşlat deminde fikr-i hicrān ağlasın gülsün
Dökenler eşk-i şādī böyle her ān ağlasın gülsün
Leb-i cān tāzeler bīmār çeşmi²⁵ cān alır Cevdet
O şūḡa dil veren dil-ḡaste her ān ağlasın gülsün (Cevdet Paşa)

İ'nāt: Buḡa lüzüm-ı mā-lā-yelzem daḡi derler. Kelāmda vücūdı zarūrī olmayan elfāzıḡ mücerred ārāyīş ve zīneti için isti'mālidir.

Mişāli

ḡastedir ḡāli pek perīşāndır
Raḡma şāyeste hem de şāyāndır (Li-nāmıḡıhi)

İşte bu beytde ma'nen vücūdu zarūrī olmayan şāyān kelimesi iltizām-ı mā-lā-yelzem ile isti'māle şāyān görülmüşdür.

Tazmīn-i Müzdevic: Vezn ve ḡurūfça müsāvī olup ancak ḡarf-i evvelleri başka başka olmaḡla tefrīḡ edilen elfāz ile tertīb-i kelāmıdır.

(16) Mişāli

Be-bāḡ u rāḡ me-rā fikr u zıkr çün yārest

²⁵ çeşmi: cismi ZK (Metin düzeltildi.)

Zi-zevk u şevk cefā-rā dilem vefādār est²⁶

Bu mişâlde mezkûr olan bâğ-râğ fikr-zîkr zevk-şevk cefā-vefā bedī'a-yı mezkûreyi iş'âr ü ibnâ eder.

Hüsnü'l-Matla': Matla' şî'irde beyt-i evvele denir ki maşnû' ve maţbû' olması elzemdir.

Mişâli

Ez-hâk ger²⁷ berāyed der-costen-i to gerdem

Kerdem ğubārī²⁸ her sū der-costen-i to gerdem

Cenāb-ı Vahīd-i Tebrīzīnin bu beyt-i ma'mūrı tezyīnāt-ı ma'neviyye ve lafziyye ile ārāste olmağla hüsn-i matla' için bir güzel mişâldir.

Dīger

Mihr-i raşşāndan eğer olmasa tāb-ānende

Rū-nümā olmaz idi meh-ruḡ tā yanında (Ārif Hikmet Bey)

Hüsnü't-Taḡalluḡ: Şā'iriñ nāmı mezkûr olan beytiñ daḡi matla' vecḡile ḡoş-āyende olmasıdır.

Mişâli

Hāfızā mey ḡor u rindī kon u ḡoş bāş velī

Devām²⁹u tezvīr me-kon çün digeḡān Qur'ān-rā³⁰

(Cenāb-ı Hāfız-ı Şīrāzī)

(17) Dīger

²⁶ vefādār est MB: vefā dāned ZK

²⁷ ger MB: eger ZK

²⁸ ğubārī her sū MB: ğubār-i her sū ZK

²⁹ dām: devām ZK (Metin düzeltildi.)

³⁰ Bu beyit MB'de yer almamaktadır.

Cism-i zārîḡ maḡv olur bir gün Nazîf

Ḳalmalı ḡayrû'l-eṣer tezḡâr için (Li-nāmîḡihi)

Hissü't-Ṫaleb: Lisân-ı münāsible maṫlûbı niyâz ve ṫalebdir.

Miṣāl

Sezâ görûn beni bir bûseḡizle iskâte

Yetiṣdi eyledim az çok ḡiṫâb ḡüsnüḡüze

(‘Abdü'l-ḡaḡ Ḥâmid Bey)

Mürâ‘ât-ı Nazîr: Münāsebet-i lafṫiyye ve ma‘neviyyesi olan kelimât ile tezyîn-i kelâmdır.

Miṣāl

Ḥalkâ-i cîm-i cemâli noḡṫa-i ḡâl üzredir

Ṡafḡa zîb-i rûy-ı dil-berdir o zûlf ü ḡâl ü ruḡ (Sâmî merḡûm)

Medḡ-i Müvecceḡ: Vaṣf u medḡ ṣırasında îrâd olunan elfâzdan maḡṣûdun ḡayrı bir medḡiḡ daḡi istinbâṫ olunmasıdır. Ya‘nî medḡ-i ṣâmil ü câmi‘ demek olur.

Miṣāl

Kerdi be-luṫf zinde dil-i dûṫân-i ḡiṣ

Ammâ be-rîḡtî be-sitem ḡûn-ı dûṣmenân

(18) Bu beytin me‘âli Lüṫf ile dostlarınınḡ ḡalbini iḡyâ vü ṣâd etdiḡ ammâ dûṣmanlarınḡ ḡanını daḡi sitem ederek dökdüḡ zemîninde olup dûṣmanlara edilen sitem daḡi dostlara bir luṫf-ı dîḡer maḡâmında bulunduḡu ecluden medḡ-i müvecceḡi ṣâmildir.

Muḡtemilü'z-Zîddeyn: Medḡ ü ḡadḡi müṣ‘ir olan kelâm-ı vecîzdir.

Miṣāl

Ez-nûr-ı meh-rûy-i to mu‘min ṣode kāfir

Bu mıṣra‘dan o yolda iki türlü ma‘nâ iḡṫiṫâf olunabildiḡinden muḡtemilü'z-zîddeyn

‘addolunur.

Dīger

Mübārek ʔal‘atı meymūn-nümādır

mıṣra‘ı daḡı hem zemmi hem de medḡı mutazammın olup kelām-ı vecīz ʔabilindendir. Ma‘māfih mebhūsü’n-anh olan muḡtemilü’z-zıddeyn bedī‘asının ta‘rīfine mā-şadaḡ deḡildir.

Te’kīdü’l-Medḡ Bimā Yüşbihü’z-Zem: Memdūḡ için zemmi işrāb edecek lafzıḡ sitāyiş mevzi‘inde isti‘mālidir.

Mişāli

Dehānet āb-ı ḡayvānest ammā

Derūn-i āb-ı ḡayvān reste lü’lü’

Mıṣra‘-ı evveliy şorḡundaki ammā memdūḡ için vehleten zemmi (19) işrāb ve īmā etmiş ise de mıṣra‘-ı şānīniḡ cüz’-i āḡiri onu izāle edecek yolda taşḡīḡ-i ma‘nā etmişdir.

Dīger

Dil-beriy ḡüsn ü ānı kemāldedir

Faḡaḡ cāzıbesi daha ziyādedir (Li-nāmıḡihi)

sözü daḡı veḡ-i mebsūt üzere vāḡı‘dir. İşbu te’kīdü’l-medḡ-bimā-yüşbihü’z-zem bedī‘asının zıdd u ma‘kūsı olarak bir şan‘at daha muḡteri‘ olup oḡa da (te’kīdü’z-zem-bimā-yüşbihü’l- medḡ) denir ki medḡ ʔarzında zem demektir.

Neşrde Mişāli

Doḡrusu yā adamcaḡızda ḡā‘ce ḡaḡḡı yoḡdur faḡaḡ ʔoḡ kimseniḡ ḡaḡḡı vardır.

İltifāt: Bir ʔarz-ı ḡoş-āyende ile sözü ḡiḡābdan ḡıybete ve ḡıybetten ḡiḡāba icrā ve imāledir.

Mişāli

Vişāl-i yāri gözlüyor gözüm
 Dinle ey şūḥ saḡadır sözüm (Lā-edrī)
 Dīger
 Bī-gāne eylemiş beni şabr u şekībden
 Sen yār-ı³¹ bī-vefāyı iden āşinā baḡa (Faşīḡ)

İhām: Sāde ve tām ve nāķış nāmlarıyla üç nev^c olup İhām-ı (20) sāde gerek basīṭ olsun gerek mürekkep olsun tecnīs şüretinde bir kelimededen başka başka iki ma^cnā istinbāṭıdır.

Gülüp açıl didükçe gülmeniḡ de vaḡti var dırsünḡ
 Açıl ey gonca-i bāḡ-ı leṡāfet gül zamānıdır (Ḳabūlī)

Mışra^c-ı sānīdeki gül zamānıdır terkībinden İhām-ı sādeyi tazammun eden iki türlü ma^cnā zāhir ve hüveydādır.

İhām-ı Tām: Vech-i mebsūṡ üzere vāķi^c olan lafzıḡ me^cānī-i ^cadīdeye şumūlūdür.

Mışāl

Goftem ki der-berāyed ruzī nihāl-i ḡaddet
 Goftā ki serv-i sīmin me'şnov ki der-berāyed
 Dīger
 Saḡa ey gül bu gül-gün cāmeyi kim dikdiḡin duyduk
 Haber aldık bu gün şaḡn-ı çemende biz dikenlerden (Lā)

Evvelki mışāldeki der-berāyed ile mışāl-i sānīde mezkūr olan dikenlerden ma^clūm-ı erbāb-ı diḡkat olduḡu üzere me^cānī-i a^cdīde müstahḡeccdir.

İhām-ı Nāķış: Şāmil olduḡu iki ma^cnādan biri maḡşūr ya^cnī ba^cīd olan kelimeniḡ der-

³¹ yār-ı: MÇ, -ZK

miyān edilmesiyledir.

Miṣāl

Bey‘atüñ el virmez ey şeyḥ-i ṭarīkat ṭab‘uma
Bir ayağ ile ider pīr-i muğān himmet baña (Sāmī)

(21)Dīger

Açmam felekde kimseye rāz-ı derūnumı
İzhār-ı zaḥm-ı sīne idersem de yāredür (Şāhib)

beytlerindeki ayağ ile yāre kelimelerinden istinbāṭ olunan ma‘nādan biri ba‘īd ve nākışdır.

Siyākātü’l-A‘dād: Yekdīgerine muḳārin ve münāsib olan elfāzıñ bir şırada bulunmasıyla olur.

Miṣāl

Şems ü kamer ü zühre şod ez-rüy-ı to tābān³²
Şehd ü şeker ü kıand şod ez la‘l-i to erzān

beytindeki şems ü kamer ü zühre şehd ü şeker ü kıand ol vechile tensiḳ olunmuşdur. Mür‘ātü’l-naẓīr şan‘atı daḥi bu miṣālde mündemicdir.

Tensīḳu’s-Şifāt: Bir şahıṣ veyāḥud şey’i şifāt-ı ‘adīde ile vaşf ü yād etmektir.

Miṣāl

Ū çū dāred ḥusn u luṭf u manşib u cāh u kemāl
Men be-sūz u āh u derd u nāle bāşem dūr ez-ū³³

³² tābān MB: bān ZK

³³ Bu beyit MB’de yer almamaktadır.

Mıṣra‘-ı evvelde ū zamīr-i ġā’ibiniñ merci‘i olan zāt evṣāf-ı müte‘addide ile yād olunduğı gibi ṣānīdeki zamīr-i mütekellim dağı ‘avārız-ı ‘adīde ile iṣbāt edilmiştir.

(22) **İ‘tirāzu’l-Kelām Kable’t-Temām:** Kelāmda maḫṣūd-ı aṣlī olan ma‘nā tamām olmazdan evvel araya dīğeri bir sözüñ getirilmesine denir. Buña ḫaṣv dağı iṭlāk olunur. Üç nev‘ olup ikisi müsta‘mel ve vāriddir, evvelkisi ḫaṣv-i melīḥdir.

Miṣāli

Viṣāleṣ ki bādā müyesser me-rā
Be-cān ḫ‘āhem ez-ḫazret-i Kirdgār

Burada esās viṣāl-i yāri ṭaleb olduğı ḫālde kelāmıñ orña ‘āid ciheti tamām olmaḫsızın bir niyāz-ı müstemendāne dağı irād olunarağ ol vechile söz tekmiḻ edilmiştir.

Bunuñ ikincisi ḫaṣv-i mütevassıṭ olup miṣāli ber-vech-i ātīdir ki lafz-ı zā’id isti‘māli demektir.

Ey peyk-i ḫoṣ-ḫırām-ı ṣabā sür‘atiñ nedür
Ol nev-resīde tāze gülümden ḫaber mi var (Lem‘ī)

İşte bu miṣālide ol nev-resīde dedikten sonra tāze lafzı ḫaṣven vāki‘dir. İşbu ḫaṣv ba‘zı mevzi‘de ṣarf-ı ma‘nāya müte‘allik olarağ dağı vārīd olur. ḫaṣv-i melīḥ, tevṣīḥ-i kelāmı ve tavzīḥ-i merāmı mücib olarağ ṣüretde olur ise iltizām olunabilir.

Mütelevvin: İki veznde oğunabilen nazmdır.

Miṣāl

Ey but-i meh-ṭal‘at-i aḫter-ğulām³⁴
La‘l-i ṣeker³⁵-bār-i to gevher³⁶ be-nām

³⁴ meh-ṭal‘at-i aḫter-ğulām MB: meh-ṭal‘at u aḫter-ğulām ZK

³⁵ Bu sözcüğün fâ’ilâtün fâilâtün veznine uyması için ṣekker olarağ okunması gerekir.

³⁶ gevher MB: kevser ZK

(23)İşte bu beyit müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilāt eczāsıyla baħr-i serī‘den ve fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt eczāsıyla baħr-i remelden okunabilir.

Dīger

Fā‘ide yok zāhide efsāneden

Kim Őoruyor Őanki o dīvāneden

Muħarrir-i ‘āciziŶ bu beyti daħi müseddes-i maṭvī olarak müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘il eczāsıyla baħr-i serī‘den ve müseddes-i maħzūf olarak fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün efā‘il ve tefā‘ili ile baħr-ı remelden vāki‘dir.

İrsāl-i Meşel: Naẓmda ve neşrde işbāt-ı müdde‘ā ve taḳviyye-i ma‘nā için meşel irādıdır.

Mişāli

Şabrum alup felek baṅa yüz biŶ cefā virür

Az olsa bir metā‘ il aṅa çok behā virür (Cenāb-ı Fuzūli)

Bu mişālde nedreten müstelzim-i raĶbet olduĶu temşil edilmiştir. GÜN doĶmadan neler doĶar. Bu kıřıŶ bir de yazı var. gibi đurūbun mevķi‘inde isti‘māli demekdir.

Su‘āl ü Cevāb: Muħāvere ŧarīķiyle irād-ı kelām demekdir.

(24)Mişāli

Nūr-ı dīdem beni aĶlatma dedim güldü dedi

Seni çok aĶladırım bende bu gözler var iken

Dedi Ķarf atma edersinĶ beni dem-beste dedim

Seni çok Őuřdururum bende bu sözler var iken

(Mecmū‘a-i Mu‘allim)

Muvaşşah: Her mışra^ç veyāḥud beytiñ evvelinde veyāḥud āḥirinde bulunan kelimātdan birer ḥarf alınarak bir isim kaçd ve iḥrāc olunmasına denir.

Miṣāl

D- Dā'im olamaz bu ḥüsn ü āniñ

L- Lāyık mı o etdiğiniñ teḥāşāt

B- Bir gün ki gelir geçer zamāniñ

R- Rām olmağı istesek de heyhāt! (Li-nāmıkihi)

Bu miṣālde her mışra^çniñ birinci kelimesiniñ baş ḥarfi alındıkda dil-ber nāmı zāhir olmuşdur.

Maḥzūf: Ḥarflerinde nokta olmayan kelimelerle tanzīm olunan kelāmıdır.

Miṣāli

Müdāvim ol medresede mu'allime

Ders al ki 'ilm gerekdür ādeme (Li-nāmıkihi)

Bunuñ 'aksi olarak yalnız ḥurūf-ı menkūṭa ile teşekkül (25) eylemiş kelimelerden tertīb olunan kelāma daḥi menkūṭ derler. Bedāyi^ç-perverān-ı eslāfdan ba'zı daḳıka-sencān bir ḥarfi noktalı bir ḥarfi noktasız kelimelerden daḥi tertīb-i kelāme ederek nāmına raḳṭā ve bir kelimeniñ bütün ḥarfleri menkūṭ dīger kelimeniñ daḥi bütün ḥarfleri maḥzūf olarak tertīb eyledikleri kelāma daḥi ḥayfā demişler ise de bu gibi şeyler iltizām-ı mā-lā-yelzem ḳabīlinden olmağıla tafşīlinden ictināb olundu.

Yine bu ḳabīlden olarak ber-vech-i ātī miṣālinden ma'lūm olacağı üzere yalnız ḥurūf-ı ḡayr-ı muttaşılardan vücūd bulmuş kelimelerden tertīb edilen kelāma muḳaṭṭa^ç denmişdir.

Mişāli

Ez³⁷ rūḥ-ı revān rāḥ-ı rezān³⁸ deh der-dem

V'ez-āb-i rezān ār devā-yi derdem

Bununun 'aksi olarak yalnız hüruf-ı muttasıldan mürekkebe kelimeleri cem' ile tanzīm-i kelām edilerek nāmına mevşül denilmiştir.

Cem': Bir hükme merbûte olarak birkaç şey'i cem' ve dercdir.

Mişāl

Zevk bu yā ben şöyle bir bezm isterim

Bir civān bir bāde bir 'ūd bir kemān (Lā-edrī)

(26) **Tefriḳ**: İktizāya göre iki şeyin beynini birini diğerine terciḥ şüretiyle tefriḳ ve tensiḳ etmeye denir.

Mişāli

Bir şa'ir-i belīge nasıl tūḫī-zebān denir

Birinde nāḫika var diğerinde şavt-ı bī-ma'nā (Li-nāmıkihi)

Takṣīm: İş bu bedī'a leff ü neşr şan'atına müşābih olup miyān-ı kelāmda baştedilen bir zāt veyāḥud şey için 'alā vechi'l-münāsibe birer şıfat veyā ḥāl irā'e ederek takṣīm kâ'idesini icrā demektir.

Mişāl

Dür ez-ū bāşed men-i bī-çāre-i ser-geşte-rā³⁹

³⁷ ez MB: ey ZK

³⁸ rezān MB: revān ZK

³⁹ men-i bī-çāre-i ser-geşte-rā MB: men-i dil-ḥaste-i bī-çāre-rā ZK

Cān ḥarāb u dil kebāb u dīde dā'im eşk-bār

Dīger

İki ḥākīm oldu gönülde ruḥuḡa çeşm-i siyāh

Biri rüşen etse dīgeri pür-şīven eyliyor āh (Lā-edrī)

Sālifü'l-beyān cem' ve tefrīk ve taḡsīm şan'atları daha birkaç şüretle icrā olunabilir.

Bunların yekdīgeri ile memzūc olarak daḡi isti'mālī vāḡi'dir.

Tecāhül-i 'Ārif: Bilirken bilmez gibi olmaḡdır.

Mişāl

Şuḡ öldürende degüldür⁴⁰ ölendedür dirler

Şehīd-i ḡamzeye sorsak⁴¹ 'aceb kimiḡ şuḡı var (Pertev)

(27)Dīger

Ne-mī-dānem dehānest hest yā nīst

Ne-mī-dānem miyānest nīst yā hest

Ta'accüb: Fevḡa'l-me'mül zuhūr eden bir şeyden veyāḡud hükmdede tereddüdü dā'ī bir ḡālden nāşī olur.

Mişāl

ḡayālinden beni teb'īd ederken dün dil-āzārim

Neden bilmem bu gün nām-ı Naḡīfi yāda gelmişdir (Li-nāmıḡihi)

Dīger

Müselmān ile hem-dem gebr ü tersā ile yek-dildir

Nedir anḡlanmaz oldu gitdi yā Rab meşreb-i mīnā

⁴⁰ degüldür EB: degül ZK

⁴¹ şehīd-i ḡamzeye sorsak EB: şehīd-i ḡamze-i yārim ZK

Ṭard ü 'Aks: Eczāsının tekrārıyla teşkīl olunan kelāmıdır.

Miṣāl

Fermān ne-berī hergiz hergiz ne-berī fermān

Dermān ne-konī dil-rā dil-rā ne-konī dermān⁴²

Cāmi'ü'l-Kelim: Şükr ü şikāyet ve tenbīh ü naşīhat yollu mezāyāyı ḥāvī olan kelāmıdır.

Miṣāl

Dehriñ ğamına nihāyet olmaz

Şükr etmelidir şikāyet olmaz (Li-nāmıkihi)

Hüsn-i Ta'līl: Tevşīk-i kelāma medār olacak 'illet-i münāsebe ĩrādıyla tensīkdir.

(28)Miṣāl

Tā tevānī nā-tevānā-rā be-çeşm-i kem me-bīn

Yārī-i yek rişte cem'iyet dehed gül-deste-rā⁴³

Cenāb-ı Kelīm-i Hemedānīniñ bu beyt-i ma'mūrı hüsn-i ta'līle eñ güzel bir miṣāl olup
Kādir oldukça zu'afāyı nazar-ı hīçī ve noşşān ile görme! Çünkü bir rişte bādī-i cem'iyet-
i gül- destedir me'ālını müfiddir.

Dīger

Sebū-yı pür-şadā virmez tehī ḥum sāzdan kalmaz

Yesārın ketm ider māl ehli müflis şervetin söyler (Lebīb-i Āmidī)

beyit dañi hüsn-i ta'līle miṣāl olabilir. Ma'-hāzā bedāyi'-i sā'ireye dañi şümülü vardır.

⁴² MB'nin incelediğimiz nüshasında ikinci mısra yer almamaktadır.

⁴³ Bu beyit MB'de yer almamaktadır.

Leff ü Neşr: Müretteb ve müşevveş nāmlarıyla iki türlüdür. Bir cümlede veyāḥud mışra‘da bulunan elfāz muḳābili olan, dīger cümle veyāḥud mışra‘daki elfāza teḳābül-i ma‘neviyye ile muḳābık olup maḳşūdu taḥşīl ve ifādeyi tekmīl etmektedir.

Miṣāli

Cānıḡ ‘araḳ mı ḳahve mi mey mi ne istiyor

Meclisde işte var sefīd ü siyāh u surḡ (Kemāl Paşa merḫūm)

Dīger

Be-rūz-ı maṣāf ān yekī ercmend

Be-tīḡ u be-tīr ü be-gurz u kemend

(29) Borīd u derīd u şikest u be-best

Yelen-rā ser u sīne vu pā vu dest⁴⁴ (Firdevsī)

Bālādaki beyit ḥuşūşen şu ḳıṭa‘ leff ü neşrde mürettebiḡ en maḳbū‘ miṣālidir.

Leff ü Neşr-i Müşevveş: Mürettebde olduḡu gibi teḳālübden ‘ibāret ise de bunda tertībçe bir taḳdīm ve te’ḥīr teşvīşi mu‘teberdir.

Miṣāl

Me-rā bā⁴⁵ çeşm u zulfet nisbetī hest

Ez-ānem rūz u şeb āşufte vu mest

İşte bu beytde mezkūr olan çeşm u zulf aşufte vu mest lafzlarıyla müşevveşen teḳābül etmiştir. Çünkü āşufteḡi zülfe mestī çeşme ‘āi’ d olduḡu ḥālde intizām-ı tertīb mülāḥaza olunmayarak muḳaddem ü mu’ahḫar şüretiyle vārid olmuştur.

⁴⁴ Bu beyit MB’de yer almamaktadır.

⁴⁵ bā: MB, -ZK

Mülemma^ç: Bir mışraçı Türkî dīger mışraçı ‘Arabî veyāḥud Fārsî olarak nazmedilen kelâmdır.

Miṣāl

Ḳalmanı eski hevā vü heves ānlar geçdi

Ḳad kāne zalike merreten fe’lyavmi lā⁴⁶ (Lā)

Tazmīn: Bir şa‘iriñ şîrinden bir mışraç veyāḥud bir beyti dīger şa‘iriñ kendi şîrine dercetmesine denir.

(30)Miṣāl

Ayrılıırım ben de bu vīrāneden (Nāmıķu’l-ḥurūf)

(Ayrılamam sīret-i merdāneden) (Mu‘allim Nācī)

Musammaṭ: Dörde taḳṣīm olunan bir beyt veyāḥud mışraçıñ üç kısmı ḳāfiyede mütteḥid biri muḥtelif olmaktadır.

Miṣāl

Bī-vefāsıñ bā-cefāsıñ pür-edāsıñ şīvekār

Pek yamansıñ dil-sitānsıñ meh-nişānsıñ tāb-dār (Li-nāmıķihi)

Bedī‘a-yı mezkūre sec‘-i mütevāzī vechile daḥi mütevāridü’l-emṣāldır.

Zü’l-Ḳafiyeteyn: İki ḳāfiye ile tanzīm olunan nazma denir.

Miṣāl

Şafā verir bize yār etse pür-‘itāb ḥitāb

Kī telḥ olunca eder ṭab‘ı neş’e-yāb şarāb (Cevdet Paşa)

Dīger

⁴⁶ Arapça kelâm-ı kibâr: “Bu bir kere olmuştu, bugün yok.”

Çıkdıñ büüyüp fezā-yı feyze
 Hātırdā mı teng-nāy-ı beyza
 (Mu‘allim Nācī Efendi, Kebüter’inde)

Mu‘ammā: Hesāb-ı ebced işāresi veyāhūd qalb ü taşhīf⁴⁷ şan‘atlarının icrāsıyla maqşūd olan ismiñ mestūren ĩmā ve işāret edilmesine denir.

(31) Mişāli

Şormayıñ benden hesāb-ı nām u şān
 Qalb-i ‘ilmīden olur maqşad ‘ayān (Li-nāmıkihi)

‘ilmī lafzının qalbiyle lem‘ī maḥlaşı zāhir olur.

Dīger

Buved nāmet zebān-rā māye-i sūr
 Tekerrür gofemeş nūrun ‘alā nūr

Bu beyt daḥi nūru işāret etmişdir.

Dīger

Bende yok şabr u sūkūn sende vefādan zerre⁴⁸
 İki yokdan ne çıkar fikr idelüm bir kerre

İki yok lisān-ı Fārsīde edat-ı seleb ü nefy olan nā ve bī ‘addolunduḡda Nābī nāmı

⁴⁷Taşhīf: Harfden noḡtanıñ düşürülmesiyle olur. (Y.N.)

⁴⁸zerre: zerre ZK (Metin düzeltildi.)

zāhirdir.

Tārīḥ-Tārīḥ Şan‘atı: Bir şey’in tārīḥ-i vuḳū‘nu bir kelime veyā cümlede ve bir beyt veyāḥud mışra‘da bulunan ḥurūfâtı ebced ḥesābıyla muvāzene ederek iş‘ār etmektir. Bedī‘a-yı mezkūreniḡ üç nev‘i olup onlar da tām, mu‘cem ü mücevher, mühmel ü sāde nāmılarıyla benāmdır.

Tārīḥ-i Tām: O yoldaki kelāmın kāffe-i ḥurūfu ḥesāp edilmektedir.

Mişāl

Sa‘īd itsin şeh-i devrāna Ḥannān

(Biḡ üç yüz altıdır sāl-i ‘ādalet) (Li-nāmıkihi)

1306

(32)**Tārīḥ-i Mu‘cem ü Mücevher:** Kelimātın yalnız ḥurūf-ı menḳūṡası ḥesāb olunmaḳladır.

Mişāl

Söyledim ‘aṡşāna Şā‘ib ben de tārīḥ-i mücevher der aynı

‘Aynıdur āb-ı ḥayātın nūş kıl bu çeşmeden (Şāib Efendi‘-i merḥūm)⁴⁹

1297

Tārīḥ-i Mühmel ü Sāde: Yalnız nokṡasız ḥarfleriḡ ḥesābıyladır.

Mişāl

Tārīḥ-i mühmelidir risālemiḡ bu beyt

Vesīledir elde baḡa yād-ı nām için

1301

Āşār-ı nāçizānemden *Cemāl-i İcmāl* nām ḳavā‘id-i Fārsī için söylenilmişdi.

Tārīḥ şan‘atında birçoḳ zevā‘id mer‘ī olup faḳaṡ esās mevzū‘ bu üçden ‘ibāretidir. Binā-

⁴⁹Müşārün-ileyh Āmedī Dīvān-ı Humāyūn ḥulefāsından bir zāt-ı memdūḥü‘ş şifāt idi. (Y.N.)

ber-în iş bu dā'ire dāḥilinde olaraq açk ve sāde 'ibāre ile tertīb ü tanzīmüne ihtimām olunmağ gerekdir.

(33)

Cedvel-i Ḥesāb

Āhād		'Aşerāt		Mi'āt		
1	Ḥarf-i Elif	10	Ye	100	Ḳāf	
2	Bā	20	Ke	200	Rā	
3	Cīm	30	Lām	300	Şīn	
4	Dāl	40	Mīm	400	Te	Ġayn
5	He	50	Nūn	500	Se	1000
6	Vāv	60	Śīn	600	Ḥā	
7	Ze	70	'Ayn	700	zāl	
8	Ḥā	80	Fe	800	Ḍād	
9	Ṭā	90	Şād	900	zā	

İfade

Bi-tevfikillahi te‘ālā *Zinetü'l-Kelām* bu şüret-i icmāl ile resīde-i hüsni hitām oldu. Eşerimin bence olan meziyyeti yalnız yād-ı nām-ı kemterāneme delālet edecektir. Muhteviyātının zevk-i selīme hoş gelecek şüretde olmasına elden geldiği mertebe gayret edilmiş ise de bizā‘amdaki nokşān hasebiyle ba‘zı güne sehv ü haṭā bulunacağı ṭabī‘īdir. Binā-ber-īn erbāb-ı dāniş ü ‘urefānıñ secāyā-yı ma‘rifet-perverānesine kemāl-i minnetle ‘arz-ı ‘itimād ederim.

Bi mennihi Te‘ālā *Zinetü'l-Kelāmıñ* beyāna ta‘alluğ eden kısmını dañi (34) yine böyle risālecik şeklinde ‘arz-ı enzār-ı ma‘ārifmendān edeceğimi, tevfik Hudā-yı müte‘ale mazhariyyet-i ‘abīdānem tazarru‘uyla beyān ü tezkār eylerim.

‘Urefā-yı eslāfıñ şānāyi‘-i ma‘neviyye ve lafziyyeyi hāvī olarak nazmetmiş oldukları āşārdan ba‘zıları kendileri için kārī‘in kirām-ı cānibinden celb-i du‘ā-yı rahmet ümniyyesiyle ber-vech-i ātī nigāşte-i şaḥīfe-i iftiḥār edildi.

(‘Alī Nazīf)

Müfredāt

Geh namāz u geh taşadduķ geh du‘ā

Leyse li’l insāni illā mā se‘ā⁵⁰ (‘İzzet Mollā)

Tebessümünle beni güldür öldür aġyārı

Bu az ‘amelde saņa çok sevāb olur peydā (Pīrī-zāde Şāhib)

Ben şā‘irem o kām̄et-i mevzūnı toġrısı

Sevmem desem de bil ki yalan söylerim saņa (Nedīm)

Ne şīşeyem ne sebū-yı meyem ne āyīne

Düşer mi seng-i melāmetden ihtirāz baņa (Āġāh)

Gördüm çemende gül diker ol şūh-ı ġonce-fem

Min-ba‘d bāġbān saņa hep gül diken baņa (Nevres)

(35)Yā kaşuġ hicriyle cānā kām̄etim oldu dü-tā

Fürkatünġe çekmedük bir bār-ı ġam mı kaldı yā (‘Ālī)

Deġmez elem-i külfetine ülfeti ġalkuġ

Rāġat bulur ‘ālemde eden ‘uzlet-i aġbāb (Vāşif-ı Enderūnī)

⁵⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Necm Suresi, 39. ayet: “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 588).

Pūse-i la^lin temennā eyledim yāriṅ ṭurup
İstedim ol āteş̄in-ruḥsārdan yüz kızdırup (Hāşimī)

Cāna āteş̄ biraḳur teşne-dile āb şunar
Reng-i āteş̄de ‘aceb āb degül mi mey-i nāb⁵¹ (Derzī-zāde ‘Ulvi)

Geh gider meykedeye gāh gelür ḥānḳaha
Ḥayf kim yok dil-i divāneye bir yerde şebāt (Baba Müştāk)

To-rā üftāde vü efkende geştem
Saḅa ben Türkçesi şa^lbānem ey düst (Pertev)

Ḥarīş olur kişi pek men[‘] olunduḡu fi[‘]le
Revāc-bādeye farṭ-ı yasāḡdır bā[‘]is (Fāzıl Bey)

Zen merde civān pīre kemān tīrine muḥtāc
Eczā-yı cihān cümle biri birine muḥtāc
(Başīrī-i Bağdādī)

(36)Zekātı yok zarar etmez tükenmez eksilmez
Olur mı ādeme ḥulyā gibi nişāb-ı feraḥ (Şeyḥ Ğālib)

Pek ṭatlıdur nevāzişi tenhāda dil-berinḡ
Eylerse ḥalḳ içinde ne māni[‘] ‘itāb-ı telḡ (Hāzık)

⁵¹ mey-i nāb MB: mey ü nāb ZK

İtmiş biri biriyile bir başka ittiḥād
Mey mebdē' fiten ise ḥum-ı menba' u'l-fesād (Servet)

Beni yād eyledüñ ihyā kılduñ
Öldiler gitdiler ammā ḥussād (Bākī)

Şeş-der-i gamda zār kaldı gönül
Olmadı vuşlatıñ kapusu güşād (Ve lehu)

Ruḳabā bir değıl ki baḳmayayım
O güle göz diken hezār hezār (Aynī)

Ḥayretle kaldı⁵² Mekkī-i zār ıztırābda
Ey Rab çāre-sāz-ı 'ināyet zamānıdır
(Şeyḫü'lislām Mekkī Efendi)

O meh cefāyı şanma ki devrāndan öğrenür
Bī-mihr ü bī-vefālğı devr andan öğrenür (Rāyī)

(37)Zülf -i yāriñ ḥaberin kim getirir baña dedim
Gösterip bād-ı şabāyı dediler bu getirir (Lā-edri)

Ehl-i rif'atdür iden cezb-i ḳulüb-i zu'afā

⁵² kaldı; kalmadı: ZK (Metin düzeltildi.)

Zerre-perverlik olur fā'ide-i mihr-i münir (Sāmī)

Meclis-i meyde pūse 'ādetdür

Cān-ı 'uşşāka bu sa'ādetdür (Cemālī)

Gel ey ārām-ı cānım nūr-ı çeşmim derde dermānım

Beden bīmār ü cān bīzār ü dil ğam-ı ħārdır sensiz

(Hākim Vaḳ'a-nüvīs)

Ney gibi bir ḳāleb-i bī-rūḫı eyler nāle-sāz

Himmetin der-kār edince merdüm-i şāḫib-nefes (Lā-edrī)

Ruḫundan buse-çīn ol sāye-i luḫfunda ārām et

Ma'āş etmiş nehārı Ḥaḳ bize leyli libās etmiş (Ḥāmī-i Āmedī)

Naḳş-ı nigīn-i 'izzet imiş ('Azza man ḳana⁵³)

Resm-i der-i mezellet imiş (Zalla man ḫama⁵⁴) (Nābī)

Hezārı nāle vü şīvende ğoncesi dil-ḫūn

Bu gülşeniḡ nesi var cāy-ı pür-şafā diyecek (Neylī)

(38)Bīḡānelikle yād ider olmuş raḳībi yār

Şükr it Cenāb-ı Ḥaḳḳa ki yād olmaduḡ göḡül

⁵³ Arapça kelâm-ı kibâr: "Kanaat eden güçlü olur."

⁵⁴ Arapça kelâm-ı kibâr: "Tamahkar olan horlanır, zelim olur."

(Şeyhülislâm Yahya Efendi)

Haṭṭıyla setr-i ḥāline vech-i münāsebet
Yüzden ziyāde ben bulayım itme kıl u kāl (Lā)

Māh-rūlar içre ancak bir şu‘aybım var benim
Zāhidā ma‘zūr tut ancak şu ‘aybım var benim (Naḥīfī)

Ol gül-‘izār geldi didi (Lā yemassuhu)⁵⁵
Ben būs idüp hemān didim (illa’l-muṭahhirūn)
(Sāmī-i merḥūm)

Kim gül dikerse dehrde ḥār oldı kısmeti
Çok gül ṭaḳındı gülşen-i dehre diken diken (Dürri)

Hemīşe dil-ber-i mevzūn-ḥırāma meyl ile
Belāya uğramışız ṭab‘-ı şā‘irāne ile (Neylī)

Şundum elimi ḡabḡab-ı yāre oturunca
Didi el uzatma o turunca bu turunca (Lā-edrī)

Dil mācerā-yı ‘aşkı dil-dāre açmadı
Bir dāḡ-ı tāze açdı faḳaṭ yāre açmadı (Es‘ad merḥūm)

⁵⁵ Lā yemassuhu illa’l-muṭahhirūn. Kur’ân-ı Kerîm, Vakı’â Sûresi 79.ayet: “Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 601).

(39) Dirmiş ęekim bilmedüğüm nesne ęalmadı

Dünyayı bildi kendüyi bī-çāre bilmedi (Rūḫī-i Bağdādī)

Temmetü'l-kitāb bi-^çavnihi meliki'l-vehhāb

4. BÖLÜM: ZÎNETÜ'L-KELÂM'DA GEÇEN EDEBÎ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

A

âhir-i kelâm (A) söz sonu

B

bahr (A) aruz vezninde tef'ilelerin belli bir düzen içinde yan yana dizilmesinden meydana gelen kalıp

baħr-i remel (A) esas4 dört "fâilâtün" veya "feilâtün"den ibaret olan bahir çeşidi

baħr-i serîc (A) aruzda "fâilâtün (feilâtün) mefâilün feilün (fa'lün)" veya "müfteilün müfteilün fâilün" şekilleri kullanılan bahir çeşidi

bedâyi'-i kelâmiyye (A) ender bulunan ve güzel olan söz

beyt (A) iki mısradan oluşan en küçük nazım birimi

C

câmi'ü'l-kelim (A) kısa olan ancak içinde fazla anlam barındıran söz

cemc (A) çeşitli sözlerin ifade ettiği başka anlamları bir hüküm altında toplama sanatı

cinâs-ı ħat (A) cinası oluşturan lafızların yazılışlarının aynı noktalarının farklı olması

cinâs-ı muḫtarraf (A) cinası oluşturan iki sözcükten birisinin son harfinin fazla olması

cinâs-ı mükerrer (A) cinası oluşturan lafızların arada herhangi bir kelime olmadan art arda gelmesiyle oluşan cinas türü

cinâs-ı mürekkeb (A) cinası oluşturan lafızlardan birinin ya da her ikisinin iki kelimedenden oluşması

cinās-ı nākış (A) cinası oluşturan lafızların türü, sayısı, harekesi ve sırasından herhangi birinin olmaması

cinās-ı tām (A) harflerinin türü, sıralanışı, sayısı, harekeleri ve sakin oluşları bakımından birbirinin aynı olan iki kelime ile yapılan cinas

cinās-ı zā'id (A) cinası oluşturan lafızlardan birisinin sonlarında fazla harf bulunması ile elde edilen cinas çeşidi

D

ḍurūb (A) darbimeseller, atasözleri

E

eczā (A) söz öğeleri, parça, kısım

edāt-i seleb ü nefy (A) fiillere olumsuzluk anlamı katan -me eki

efā'il (A) aruz vezninin esasını teşkil eden ve belli bir sıraya göre dizilmelerinden aruzun çeşitli kalıpları ortaya çıkan tefileler dizisi

elfāz (A) lafızlar, sözler

emr-i gā'ib (A) dilbilgisinde üçüncü şahıs anlamını karşılar

F

feşāhat (A) kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin lafız, mana, ahenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde, düzgün ve doğru olması durumu

feth (A) Arap ve Osmanlı alfabesinde üstüne konduğu sessiz harfi kısa "a" veya "e" sesiyle beraber okutan hareke

fıkra (A) bir yazının ayrıca bir konu oluşturan, başından ve sonundan ayrılabilen parçası

H

hareke (A) Arap ve Osmanlı alfabesinde harflerin nasıl seslendirileceğini göstermek için üzerlerine veya altlarına konan işaretlerden her biri

harf (A) dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri

harf-i revī (A) kafiye olan kelimenin son harfi

haşv (A) yazı ve konuşmada gereksiz yere kullanılan fazla ve doldurma söz

haşv-i melīh (A) söze güzellik katan ek sözcükler

hayfā (A) noktalı ve noktasız harflerden oluşan kelimelerin ardı ardına kullanılması

hesāb-ı ebced (A) tarih bildirmek için Arap alfabesi temel alınarak oluşturulan kelime grubu ile yapılır ve harflere bir rakam değeri verilerek bu hesaplama sistemi elde edilir

hissü't-ṭaleb (A) aşıktan ve memduhtan uygun bir dille güzel bir şey talep etmek için başvurulmuş sanat

hiṭāb (A) sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme

hurūf (A) harfler

hurūf-ı ḡayr-ı muttaşıla (A) kendisinden sonraki harfle birleşmeyen harf

hurūf-ı menḡūṭa (A) Arap alfabesinde noktalı harflere verilen isim

hurūf-ı muttaşıla (A) kendisinden sonraki harfe bitişen harf

hüsn-i ta'līl (A) şiir dilinde meydana gelen bir olaya doğal sebebi dışında hayali ve şairane bir sebep bulma

hüsnu'l-maṭla' (A) gazelde matla beytinden sonra gelen ve ilk beyitten daha güzel olmasına dikkat edilen beyit

hüsnu't-taḥalluṣ (A) beyitte mahlas kullanma sanatı

İ

ihām (A) iki veya daha çok anlamlı bir kelimeyi en az bilinen manasını kastederek kullanma sanatı

iltifāt (A) ifadeye etki ve hareketlilik kazandırmak için sözü beklenmedik bir zamanda başka bir kişiye veya şeye yöneltme şeklinde kullanılan edebi sanat

i'nāt (A) nazımda mukayyet kafiye ve mukayyet seci kullanma sanatı

irād-i kelām (A) söz söyleme

irsāl-i meṣel (A) şiirde herkesçe bilinen bir örneği, özellikle de atasözünü kullanarak elde edilen sanat

iṣtikāk (A) aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanma sanatı

i'tirāzu'l-kelām ḵable't-temām (A) bir düşüncenin kendisinden önceki fikre zıt bir şekilde kullanılması için kullanılan sanat

K

ḵāfiye (A) mısra sonlarında tekrarlanan, anlamları ayrı, sesleri birbirine benzer kelimelerden her biri

ḵalb (A) bir kelime ile, bu kelimenin harflerinin yerinin değişmesinden meydana gelen diğer kelimeyi birlikte kullanma sanatı

kelām (A) cümle

kelime (A) cümle, söz, lakırdı, kelam

kelimât-i mütecânise (A) türdeş, cinaslı olan sözcükler

kelimeteyn (A) kelime sözünün tesniye biçimi

kesr (A) Arap alfabesinde harflerin “ı” veya “i” ile okunacağını göstermek üzere kullanılan hareke

L

lafız (A) anlamlı ya da anlamsız olabilen, ağızdan çıkan veya yazılan söz

lafz-ı zâ'id (A) sonradan eklenen söz

leff ü neşr (A) anlamsal olarak birbirine uygun sözlerin belli bir düzene göre bir arada kullanılması sanatı

lisân (A) dil, konuşma aracı

lüzüm-ı mâ-lâ-yelzem (A) nazımda mukayyet kafiye ve nesirde mukayyet seci kullanma sanatı

M

maħlaş (A) şairlerin manzum eserlerinde kullandıkları takma ad

maħzūf (A) Arap alfabesinde noktasız harflerden meydana gelen kelimelerle yazılmış manzum veya mensur yazı.

maħlūbāt (A) seslerinin sıralanışı bakımından birbirine zıt olan sözcüklerin bir ifade içinde kullanılması

maħlūb-ı ba'z (A) iki kelimenin bazı seslerinde kalb sanatının bulunması

maħlūb-ı küll (A) kalb sanatı içinde yer alan iki kelimenin bütün seslerinin eşit olması

maḳlūb-ı mücennaḥ (A) kalb sanatını içine alan sözcüğün birinin mısra veya beyit başında, diğ̄erinin ise sonunda olmasıdır

maşnū^c (A) sanatla yapılmış, sanat mahsulü söz

maṭbū^c (A) güzel, hoş, latif söz

maṭla^c (A) bir kaside veya gazelin mısraları birbiriyle kafiyeli olan ilk beyti

ma^cnā (A) söz ve davranışın ifade ettiği şey, anlam

me^cānī-i ^cadīde (A) çok anlamlı sözcükler için kullanılır

medḥ-i müvecceḥ (A) anlatılmak istenenin daha vurgulu olması için methedilen kişiye fazladan bir övgünün daha isnat edilmesi

meşel (A) atasözü

mevşūl (A) kendisinden sonraki harflerle bitişen harf

mıṣra^c-i ātī (A) gelecek mısra

mıṣra^c-i mezbūr (A) söz konusu edilen mısra

mu^cammā (A) bir kimsenin adını buldurmak için bilmece şeklinde söylenen ve şiirde kullanılan sanat

muḥtemilü'z-zıddeyn (A) anlamsal olarak birbirine zıt olan ve iki manaya da gelen sözcüklerin kullanıldığı sanat

musammaṭ (A) bünyesinde iç kafiye barındıran ve bundan dolayı dört mısralı bentler haline de getirilebilecek beyitlerden meydana gelen nazım türü

muvaşşah (A) mısra başlarındaki ilk harfleri, yukarıdan aşağıya doğru okununca anlamlı bir kelime veya bir isim meydana çıkacak şekilde düzenlenmiş manzume

müfredāt (A) bağımsız beyitler toplamı

mülemma^c (A) her mısrası farklı bir dilde yazılmış manzume

mürā^cāt-i nazīr (A) birbirine anlam olarak uygun düşen kelimeleri bir beyit veya cümlede toplama sanatı

mürekkeb (A) birleşik sözcük

müseddes-i maḥzūf (A) noktasız harflerden meydana gelen kelimelerle yazılmış manzum veya mensur yazı

mütecānis (A) eş sesli sözcük

mütekellim (A) sözü söyleyen, konuşan

mütelevvīn (A) iki vezinde de okunabilen nazım

N

naẓm (A) vezinli, kafiyeli söz dizisi

neṣr (A) belli bir ölçü ve ahenge bağlı olmaksızın söz dizimi kurallarına uygun anlatım şekli

R

raḫṭā (A) harflerin dizilişi bakımından bir harfi noktalı diğer harfi noktasız olan kelimelerle elde edilir

reddü'l-‘acüz ‘ale’s-ṣadr (A) mısra veya beyit sonunda zikredilen kelimenin diğer mısranın başında kullanılmasıyla elde edilen sanat

S

ṣanāyī^c-i lafziyye (A) söze dayanan edebi sanatlar

sec^ç (A) nesir içinde kullanılan kafiye

sec^ç-i muṭarrāf (A) aynı secili kelimeler arasında vezin farklılığı bulunan seci türü

sec^ç-i mütevāzī (A) seciyi oluşturan sözcüklerin hem vezinlerinin hem de harf-i revilerinin birbirine denk olması ile yapılan seci

sec^ç-i mütevāzin (A) uygun vezinde olup harf-i revî bakımından farklılık gösteren seci çeşidi

sıḳlet (A) söze ağırlık ve sıkıntı verilmesi

siyākatü'l-a^çdād (A) sanat yapmak amacıyla bir isim için birden fazla sıfat sıralamak

su'āl ü cevāb (A) anlamı güçlendirmek amacıyla sorulu cevaplı bir anlatım şeklinde ilerleyen sanat

T

ta^çaccüb (A) bir fikri vurgulamak ve hedefe dikkat çekmek amacıyla soru sorma yoluyla yapılan sanat

taḳdīm (A) sonra söylenmesi gereken bir sözcüğün vaktinden önce söylenmesi

taḳsīm (A) ortak özelliklerle bir araya gelen birkaç kavramın farklı özelliklerinin sıralanarak birbirinden ayrılması ile yapılan sanat

taḳviyye-i ma^çnā (A) anlamı güçlendirme

ṭard ü ^çaks (A) mısra ya da beyitteki kelimelerin sıralı bir şekilde tersten okunması

tārīḥ (A) bir olayın oluş zamanını bildirmek üzere ebcet hesabıyla söylenmiş mısra ya da beyit

tārīḥ-i mu'cem ü mücevher (A) ebced hesabında sadece noktalı harfler hesap edilerek düşürülen tarih

tārīḥ-i mühmel ü sāde (A) ebced hesabına göre noktasız harfler kullanmak suretiyle düşürülen tarih

tārīḥ-i tām (A) dizenin bütün harfleri hesaplanarak söylenen tarih düşürme çeşidi

tarṣīf (A) bir beytin mısraları ile bir yazının cümlelerindeki sözleri vezin ve kafiye bakımından denk getirme

taṣḥīf (A) nokta ile yazılan bazı kelimelerde bulunan noktayı çıkarmak suretiyle yapılır

taṣḥīḥ-i ma'nā (A) anlamı iyileştirme, düzgün hale getirme

tazmīn (A) bentlerinin sonuncu mısrası birinci bendin son mısrası ile kafiyeli olan nazım türü

tazmīn-i müzdevic (A) vezin ve harf sayısı bakımından eşit olup ilk harfleri birbirinden ayrılan edebi sanat

tecāhül-i 'ārif (A) şiirde anlam inceliği yaratmak için bildiği şeyi bilmiyormuş gibi görünme şeklindeki edebi sanat

tecnīsāt (A) cinas yapımlar, cinaslar

tefā'īl (A) bir mısra veya beyitteki aruz vezni cüzleri, tef'ileler

tefehüm (A) anlamayı ve farkına varmayı kolaylaştıracak sözler

tefrīḥ (A) en az iki kavram bir özellikte birleştirilirken aralarındaki farklılıklara dikkat çekmek için yapılan edebi sanat

te'ḥīr (A) önce söylenmesi gereken bir kelimenin sonraya bırakılması

te'kidü'l-medh bimā yüşbihü'z-zem (A) övgü maksatlı olan bu sanat yergiyi ifade eden lafızlarla övgüyü pekiştirmek için kullanılır

te'kidü'z-zem-bimā-yüşbihü'l-medh (A) birini övüyormuş gibi görünüp yergiyi pekiştirmek amacıyla kullanılan edebi sanat

telfik (A) anlamca birbirini çağrıştıran kelimeleri bir arada kullanma sanatı

tensikü's-şifāt (A) bir isme birkaç sıfat verip bunları sırasıyla söyleme sanatı

tertīb-i hūrūf (A) harflerin düzene konması

tevşik-i kelām (A) sözü doğrulama, ispatlama

tevşih-i kelām (A) sözü süslemek

tezād (A) anlamca birbirine zıt olan kelimeleri bir arada kullanma sanatı

tezyin-i kelām (A) sözü süslemek

V

vezn (A) manzumelerde heceler belli şekil ve sayıda sıralanışından meydana gelen ölçü

Z

zamir-i ğā'ib (A) eski dilbilgisinde üçüncü şahıs karşılığı olarak kullanılır

zamir-i mütekellim (A) konuşan, söyleyen, birinci şahıs zamiri

zü'l-kafiyeteyn (A) bir mısradaki iki kafiye kullanma sanatı

KAYNAKÇA

- Akdağ, A. (2016). Kerküklü Mehmed Mihrî ve el-eserü'l-celîl fî medh alâ İsmâîl adlı eseri. *Journal of Turkish Language and Literature* 2(3), 51-70.
- Aksoy, M. (1991). *Molla Lütffî'nin risâle-i Mevlânâ Lütffî'si*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2011). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*. Ankara: DİB Yayınları.
- Aristo. (2004). *Retorik* (M. H. Doğan, Çev.). İstanbul: YKY.
- Arslan, H. (2002). *Retorik hermeneutik ve sosyal bilimler: İnsan bilimlerinde retoriğe dönüş*. İstanbul: Paradigma.
- Bektaş, E. (2007). *Muvakkit-zâde Pertev divanı*. Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.
- Bilgegil, K. (1980). *Edebiyat bilgi ve teorileri: Belâgat*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Bulut, A. (2015a). *Belâgat-i müyesserâ: Meânî-beyân-bedî'*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Coşkun, M. (2012). *Sözün büyüğü: Edebi sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çalışkan, A. (2010). Edebiyat teorisi üzerine-1: İlk belirlemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 89-108.
- Çıpan, M. (2003). *Fasih divanı: İnceleme-tenkidli metin*. İstanbul: MEB.
- Durmuş, İ. (2003). Meânî, *İslam ansiklopedisi* (c. 28, s. 204-206). Ankara: TDV.
- Eliaçık, M. (2014). Osmanlı medreselerinde öğretilen belâgat kitapları. *Ulakbilge*, 2 (4), 31-39.
- Hacımuftuoğlu, N. (1988). Belâgat ekolleri ve Anadolu belâgat çalışmaları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 115-127.
- Hacımuftuoğlu, N. (1992). Bedî', *İslam ansiklopedisi* (c. 5, s. 320-322). Ankara: TDV.
- Hacımuftuoğlu, N. (1992). Beyân, *İslam ansiklopedisi* (c. 6, s. 22-23). Ankara: TDV.
- Karabey, T. ve Atalay, M. (2000). *Ahmed Cevdet Paşa: Belâgat-i osmaniyye*. Ankara: Akçağ Kitabevi.

- Karaismailoğlu, A. (2007). *Mesnevi-i ma'nevi*. Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Karamollaoğlu, F. S. (2014). *Kur'ân ışığında belâgat dersleri: Bedî' ilmi*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kartal, A. (2007). Türk edebiyatında belâgat çalışmaları ve tezâd ve telmîh sanatlarına eleştirel bir bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 413-428.
- Kılıç, A. (2007). Altıparmak Mehmet Efendi ve şerh-i telhîs-i miftâh'ında şerh metodu. *Turkish Studies*, 2(3), 332-339.
- Kılıç, H. (1992). Bedîyyat, *İslam ansiklopedisi* (c. 5, s. 323-324). Ankara: TDV.
- Kılıç, H. (1992). Belâgat, *İslam ansiklopedisi* (c. 5, s. 380-383). Ankara: TDV.
- Mihri, M. (?). *Fenn-i bedî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi.
- Orak, K. Y. (2013). *Belâgat geleneğimiz ve belâgat-i lisân-ı osmanî*. İstanbul: Kitabevi.
- Saraç, M. A. Y. (2006). Klasik edebiyat bilgisi belâgat. T.S. Halman ve diğerleri (Yay. haz.). *Türk edebiyatı tarihi* (c. 1, s. 346-360). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2007). *Klasik edebiyat bilgisi: Belâgat*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Shareef, M. A. (2015). *El-Hatîb el Kazvîni'nin telhîsü'l-miftâh eseri ışığında klasik Türk edebiyatı belâgat terimlerinin tasnîfi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Smyth, W. (2013). The Canonical formulation of ilm al-balaghah" and al-Sakkaki's miftah al-'ulum [Belâgat ilmi'nin standart hale gelen düzenlenişi ve es-Sekkâkî'nin miftâhu'l-ulûm'u]. *Der Islam, Band 72 Heft 1*, 1995, s. 7-24.
- Summak, A. (1999). *Miftâhu'l-belâga ve misbâhu'l-fesâha: Transkripsiyonlu metin*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Sürûri, A. N. (1300). *Tercüme-i miftâhu'l-bedâyi'*. İstanbul: Matbaa-i Mekteb-i Sanayi.
- Sürûri, A. N. (1304). *Cemâl-i icmâl*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.

- Sürûrî, A. N. (1306). *Zînetü'l-keîâm*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Sürûrî, A. N. ve Bey, T. (1309). *Numune-i edebiyat-ı adliyye*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1310). *Menâzır-ı kalemiyye*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1311). *Gencine-i servet*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Sürûrî, A. N. ve Bey, T. (1312). *Mecmû'a-i ma'lûmât-ı 'adliyye*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1318). *İnsan ve ahlak*. İstanbul: Matbaa-i Tahir Bey.
- Sürûrî, A. N. (1324). *Şerh-i kânûn-ı tâbî'yyet*. İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1326). *Terbiye-i İslamiye*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1334). *Son fırsat*. İstanbul: Keteon Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1339). *Dört büyük harika*. İstanbul: Yeni Türkiye Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1900). *Ticâret-i bahriye kaptan ve çarkçı mekteb-i 'âlisi*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1927). *Asıl kurtuluş günü; Lozan mu'âhedenâmesi*. İstanbul: Sanayi-i Nefise Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1927). *İzâhlı hukuk usul muhâkemeleri kanunu*. İstanbul: Ahmed Kamil Matbaası.
- Sürûrî, A. N. (1927). *Kânûn-ı medenî'nin para alışverişine dair maddelerinin şerhi*. İstanbul: Sebat Matbaası.
- Tanpınar, A. H. (2007). *XIX. Asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: YKY.
- Tebrîzî, V. (1279). *Miftahü'l-bedâyi'*. Tahran: Kitâbhâne-i Meclis-i Şurâ-yı İslâmî.
- Uzun, M. (2003). Meânî-Türk edebiyatı, *İslam ansiklopedisi* (c. 28, s. 206-207). Ankara: TDV.

- Uzun, T., Erdoğan, A., Tasa, M., Solmaz, L., Kırdar, Ş. ve Samancı, Y. S. (2008). *Anlatımlı belâgat*. Konya: Ofset Matbaacılık.
- Yanık, M., Küçük, M. ve Çöğenli, S. (2006). *Telhîs ve tercümesi, Kur'ân'ın eşsiz belâgatı*. İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Yetiş, K. (2006). *Belâgatten retoriğe*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım, S. (1992). Bedî', *İslam ansiklopedisi* (c. 5, s. 319-320). Ankara: TDV.

EK KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö. ve Dilçin D. (2009). *Tarama sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aymutlu, A. (1976). *Arûz*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- Ayverdi, İ. (2015). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banarlı, N., S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: MEB.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnal, İ., M., K. (1969). *Son asır Türk şairleri*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kanar, M. (2015). *Farsça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Macit, M. (2004). *Divân şiirinde ahenk unsurları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Redhouse, J., W. (1978). *A Turkish and English lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Ankara: TDK.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 23/01/2017

Tez Başlığı / Konusu: Alî Nazîf'in Zînetü'l-Kelâm'ı ve Türk Belâgatindeki Yeri

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 80 sayfalık kısmına ilişkin, 12/01/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kadim Polat
Öğrenci No: N12227687
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Eski Türk Edebiyatı
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

23/01/2017

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Date: 23/01/2017

Thesis Title / Topic: Alî Nazîf's Zînetü'l-Kelâm and Its Place in Turkish Rhetoric

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 12/01/2017 for the total of 80 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 7 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Kadim Polat
Student No: N12227687
Department: Turkish Language and Literature
Program: Old Turkish Literature
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

23/01/2017

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutler Ojuz

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 23/01/2017

Tez Başlığı / Konusu: Ali Nazîf'in Zînetü'l-Kelâm'ı ve Türk Belâgatindeki Yeri

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kadim Polat

Öğrenci No: N12227687

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Eski Türk Edebiyatı

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

23/01/2017
Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Fadma Sabiha Kadir Oğuz
Fadma

Telefon: 0-312-2976860

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 23/01/2017

Thesis Title / Topic: Ali Nazîf's Zînetü'l-Kelâm and Its Place in Turkish Rhetoric

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Kadim Polat

Student No: N12227687

Department: Turkish Language and Literature

Program: Old Turkish Literature

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

23/01/2017
Dr.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz

Fatma